

DE GROTE REDE

NIEUWS OVER KUST EN ZEE

#61

NOVEMBER 2025

**Wereldwijde zeeniveaus
raadplegen? Het kan!
Met de 'Sea Level Station
Monitoring Facility'**

EDITO

Het voelt onwennig en bevreemdend. Na een kwarteeuw afstand moeten nemen van een tijdschrift dat de harten van velen heeft veroverd. Een kwarteeuw Grote Rede voor wie zijn of haar hart aan de zee verknocht heeft. Een kwarteeuw informatie, verhalen, dossiers, weetjes, anekdotes, cijfers en feiten, getuigenissen en origineel vergaarde kennis. Bijna tweeduizend pagina's leesplezier, door meer dan honderd redactieleden bedacht, door honderden auteurs gebracht, door meer dan tien-duizend lezers geconsulteerd, gegeerd, verslonden...

Drie elementen van troost. Een tijdschrift volledig 'gratis' aanmaken, drukken en versturen is niet meer van deze tijd; het mag misschien meer verwondering wekken dat het zolang is kunnen gebeuren, veeleer dan dat er vandaag een einde aan komt, hoe jammer ook. Trouwens, alle 61 nummers blijven beschikbaar op www.vliz.be/degroterede. En ten derde: wie prikkelende en boeiende zeeinfo wil blijven ontvangen, kan steeds terecht bij het online VLIZ Testerep magazine (www.vliz.be/testerep), volkomen gratis, maandelijks verstuurd via e-mail en alles blijvend beschikbaar op de website. Net als zandbanken en geulen – de Grote Rede is een diepte, Testerep een verdwenen schiereiland voor de kust van Oostende – steeds blijven veranderen of zelfs verdwijnen. Zo vloeit de Grote Rede vrijwel naadloos over in het online Testerep magazine.

In een allerlaatste nummer hoort een terugblik door de eindredacteur. Een schets van het prille begin tot nu, een overzicht van wat de Grote Rede zoal heeft teweeggebracht. Een uitgebreid dankwoord ook aan allen die deze publicatie zo lang hebben mogelijk gemaakt. In een andere hoofdbijdrage buigen we ons over een uniek datasysteem dat zeeniveaus op 1200 plaatsen ter wereld in realtime beschikbaar maakt, een product van VLIZ en IOC-UNESCO. En Wouter Faveyts geeft antwoord op de vraag hoe het Zwin natuurgebied is veranderd vijf jaar na de doorsteek van de Internationale Dijk, lees na het gevoelig uitbreiden van het gebied. De rubrieken laten we je zelf ontdekken. Bijzondere aandacht gaat naar 'Zeewoorden'. Ditmaal geen plaatsnaam of voorwerp dat etymologisch wordt geduid. Neen, om af te sluiten gaat professor emeritus Magda Devos op zoek naar de oorsprong van het Kust-West-Vlaams.

Ongetwijfeld zullen jullie, lezers, ook nu weer met volle teugen genieten en verwonderd staan bij zoveel zeenieuws en kustverrassingen! We wensen jullie dan ook nogmaals heel veel leesvreugde, maar even goed de nodige aandacht en passie voor de zee en al zijn geheimen. Zonder zee, geen gezonde planeet. Zonder zeekennis, geen begrip daarrond!

INHOUD #61

Vijfentwintig jaar 'De Grote Rede' een terugblik	3
Wereldwijde zeeniveaus raadplegen? Het kan! Met de 'Sea Level Station Monitoring Facility'	7
Het Zwin, 5 jaar na de uitbreiding	10
Nieuwe Vis- en Zeevruchtengids	16
'Zeevlam', pretbederver van de dagjestoerist	17
Duurzaamheidsdoelstellingen onze kust – SDG11: Duurzame steden & Gemeenschappen	18
De mosselschepscheepjes van Jean Guillaume	19
Een golf van verandering	20
Investeer in de zee, investeer in de toekomst	21
Het Kust-West-Vlaams in het Vlaamse dialectlandschap	22
In de branding	26

Jan Seys stond 25 jaar geleden mee aan de wieg van 'De Grote Rede' (VLIZ)

Vijfentwintig jaar 'De Grote Rede' EEN TERUGBLIK

Aan alle mooie liedjes komt een eind, ook aan het tijdschrift De Grote Rede. De redactie vroeg me, als inspirator en eindredacteur gedurende de voorbije kwarteeuw, een persoonlijke terugblik neer te pennen. Wat ik met plezier doe! Het wordt een terugblik met cijfers, getuigenissen, eigen invalshoeken, en pakken waardering voor iedereen die dit avontuur heeft mogelijk gemaakt.

Jan Seys¹

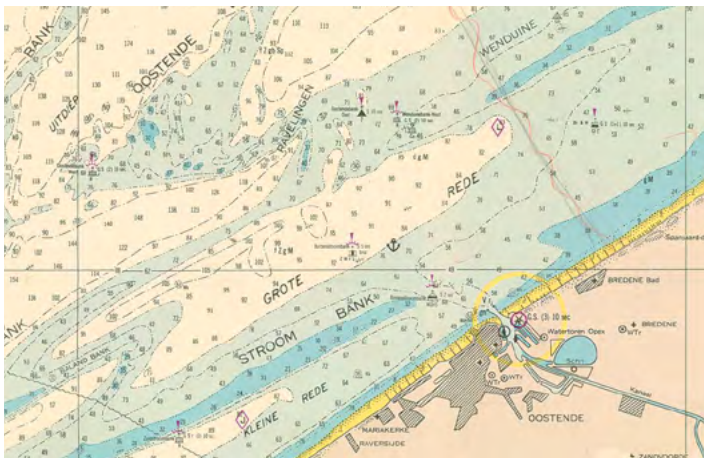
HOE HET ALLEMAAL BEGON...

Anno juli 2000. Het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) is net opgericht en de eerste personeelsleden, inclusief directeur Jan Mees, zijn aangeworven. Ik krijg lucht van een vacature 'communicatief medewerker' en besluit mijn kans te wagen. Met succes,

zo blijkt, mogelijk deels te wijten aan het voorstel dat ik bij het sollicitatiegesprek op tafel leg om een tijdschrift te starten over zee en kust. De inspiratie daarvoor? De toenmalige ScheldeNieuwsbrief, uitgegeven door het ScheldelInformatieCentrum (SIC). Doel van deze publicatie was om zoveel mogelijk mensen te verbinden met de Schelde en wat daar gebeurt, en dit vanuit een kennisachtergrond. Acht rijk gevulde bladzijden, proper uitgegeven, regelmatig verschijnend en gratis verstuurd naar alle geïnteresseerden. Exact

wat ook onze kust nodig had om iedereen meer oceaangeletterd te maken, en inzage te geven in het belang van het zilte nat voor onze planeet en voor ons, mensen. Als naam kiezen we een bestaand toponiem: dat van een diepte voor de kust van Oostende, de Grote Rede. Refererend zowel naar een aanlegplaats buiten de haven als naar de feitelijke informatie die het tijdschrift wil bieden (met 'rede').

1 Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ)

Kaart van de Vlaamse Banken in de Noordzee met aanduiding van De Grote Rede. Bron: Hydrografische Dienst der Kust Oostende (1968). Noordzee Vlaamse Banken. Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw.

De artikelen uit De Grote Rede worden veelvuldig overgenomen in andere magazines en media zoals dit artikel over de zeepier in het Nederlandse magazine 'Zeehengelsport'.

Al snel zijn acht pagina's ontoereikend. En waar het tijdschrift start in tweekleurendruk – blauwgroen, wat dacht je! – schakelen we zes jaar later over op vierkleurendruk. Opmaak ligt al die tijd in de deskundige handen van Johan Mahieu, later Marc Roets ('Zoeck nv') om finaal te landen bij uitgeverij Vanden Broele en BrederoGraphics. De druk vertrouwen we achttien jaar lang toe aan het Beernemse familiebedrijf 'De WindRoos'. Als zij ermee ophouden, neemt de Oostendse drukkerij Lowyck over. Wanneer het blad in 2017 een belangrijke oprissing ondergaat, verdwijnen de cartoons van de hand van Jan-Sebastiaan Debusschere, en verschijnen er nog twee in plaats van drie nummers per jaar, zij het nu met een vaste periodiciteit en met een opwaardering van het beeldmateriaal. De strategie? Mee evolueren met de tijd, maar enkel daar aanpassen waar nodig. Met twee tussentijdse lezersbevragingen om de richting te helpen bepalen. De Grote Rede start met drie hoofdbijdragen en de kortrubriek 'In de branding', in de loop van de jaren aangevuld met de nieuwe rubrieken 'Zeevruchten' (2004), 'Cis de strandjutter', 'Zeevruchten', 'Stel je zeevraag', 'Kustbarometer' en 'Kustkiekjes' (2006), 'Educatie' (2010) en 'Goede zeedoelen' (2015).

De redactie vormt het hart van het tijdschrift. In de loop van de vijftientig jaar zetten bijna 100 (!) verschillende wetenschappers en andere experts zich in voor De Grote Rede. VLIZ-personeel, maar vooral ook veel externen met een specifieke vakkennis. Naast een hoofdredactie buigt een apart groepje zich over de culinaire rubriek 'Zeevruchten'. En als blijkt dat er geen eenduidig antwoord bestaat over de oorsprong van plaatsnamen van zandbanken en geulen op zee, beslissen we een expertengroep – al snel tot 'Zeewoordenaars' omgedoopt – op te starten. Het zal de inspiratie al die jaren heel erg ten goede komen!

VIJFENTWINTIG JAAR LATER, ZOVEEL GELEERD

Het is wel wat: gespreid over een kwarteeuw: 61 nummers, bijna 200 hoofdartikels, nog eens 381 kortere rubriekbijdragen, 134 'zeewoorden' verklaard en dit alles voor een totaal van 1894 pagina's leesvoer. Geschreven door in totaal 318 verschillende auteurs (!). Vandaag zijn bijna 9000 burgers geabonneerd op het papieren tijdschrift, nog eens honderden ontvangen het magazine digitaal of consulteren De Grote Rede via de website. En een veelvoud raadpleegt de inhoud na doorverwijzing door abonnees of omdat grootouders de nummers bijvoorbeeld doorgeven aan hun kleinkinderen of omdat tandartsen en artsen het tijdschrift in de wachtkamer aanbieden. Zo geeft een lezersbevraging aan dat drie op de vier lezers de informatie uit De Grote Rede in gesprekken of bij het uitoefenen van hobby of werk gebruikt. Heel regelmatig krijgt de redactie de vraag – wat ze stevast positief beantwoordt – of artikels mits bronvermelding mogen worden overgenomen in andere tijdschriften en media. En niet te vergeten: De Grote Rede vormt gedurende vele jaren de basis van de jaarlijkse Zeekrant, gepubliceerd door het VLIZ en de Provincie West-Vlaanderen.

De thema's die we behandelen gaan zo breed als de oceaan werelddekkend is. Een longlist goed voor gemakkelijk nog een kwarteeuw leesinhoud siert de verslagen van de nooit aan inspiratie mankerende redactievergaderingen. Aangevuld met vragen die leven bij het publiek en ons mondeling, telefonisch, per mail of in een handgeschreven brief bereiken. Dossiers als 'Hoe vervuuld is de Noordzee?' (GR27) of 'Wat mag en mag niet op het strand, de zee of als toerist?' (GR8, 22, 59) passeren de revue. Mèt aandacht voor de lokale context. Zo vragen we bevoorrechte

getuigen wat ze het mooiste en leukste plekje aan zee vinden (GR12) of het meest markante gebouw (GR12), of schetsen we de geschiedenis van de Oostendse vismijn (GR13). We zijn er vroeg bij met intussen ingeburgerde thema's als microplastics (GR6), mentale gezondheid en de zee ('Blue Mind': GR34) of met de historie van het Testerep schiereiland (GR46). En ook de actualiteit volgen we met de nodige aandacht: de olieramp met de Tricolor (GR7), de tsunami in ZO-Azië (GR12), het energie-eiland (GR37), diepzeemijnbouw (GR40), onderwatergeluid (GR46) of PFAS-vervuiling (GR60). Naar aanleiding van de herdenking Eerste Wereldoorlog verschijnt in 2013 zowaar een dijk, meer dan honderd pagina's tellend themanummer (GR36), inclusief vertalingen én studiedag. Echte kustonderwerpen zoals 'Meeuwen' (GR12, GR15) kunnen niet ontbreken, evenals artikels die het belang van de zee ('Planeet Aarde: wablief?' – GR18) onderstrepen. In GR14 brengt Thomas Hoeberigs – toen nog student, intussen coördinator Erfgoed Knokke-Heist – verslag van een grote kennistest over de zee in Vlaanderen. Ook heel wat interessante aspecten van het zeeonderzoek komen aan bod, met bijdragen over de geschiedenis van de mariene wetenschappen (GR25), de historiek van de oesterkweek in ons land (GR34), het bijzondere onderwaterreliëf van onze kustwateren (GR26), het verdronken Doggerland (GR32) en een walruskerkhof bij Zeebrugge (GR55), onderzoeksschepen (GR41) en ga zo maar door. Zelfs onderwerpen buiten de comfortzone van de redactie worden niet geschuwd, denk maar aan 'Oostende in de Nederlandse literatuur' van de hand van Tom Sintobin (GR29) of 'Zeemeeminnen' door Eva Descamps (GR28), communicatieverantwoordelijke bij Scheepvaartbegeleiding.

Werkelijk alle lagen van de bevolking en elke beroepscategorie heeft de voorbije 25 jaar 'De Grote Rede' gelezen © VLIZ.

Het Zeewoordenteam anno 2022 (vlnr.: Johan Termote, Jan Seys, Roland Desnerck, Fons Verheyde, Magda Devos en Nancy Fockede; ontbreken op de foto: Carlos Van Cauwenberghe, Dries Tys, Arnout Zwaenepoel)

Bij al deze schrijfsels komt stevast een warme, menselijke factor kijken. Voor het themanummer over kabeljauw (GR9) gaan we te rade bij kustvisser Fernand Verleene, die ons in de Sailor aan de Hendrik Baelskaai graag te woord staat. Op één voorwaarde! Dat we zijn woorden overnemen zoals hij ze gezegd heeft (wat we doen). Robert Coulier buigt zich in GR20 met veel ijver en vak kennis over de legendarische Oostende-Dover 'maalboot' verbinding; August Goethaels en Eddy Lannoo gunnen ons daarbij inzage in hun indrukwekkende en uitgebreide fotocollectie. Vriend Frank pent, vanuit zijn ervaring als docent dierenzorg, in GR26 neer hoe je een Noordzee-aquarium bouwt. Arts en latere Ugent-rector Paul Van Cauwenberge legt in GR7 uit hoe je omgaat met zeeziekte, en weerman David Dehenaauw beantwoordt in GR5 op een stevig onderbouwde wijze waarom het weer écht wel beter is aan zee! Helaas moeten we soms ook afscheid nemen van auteurs. Professor geologie Jean-Pierre Henriët sterft veel te vroeg, na eerder een gesmaakte bijdrage te hebben geleverd over diepzeeonderzoek ('Beelden van de diepzee': GR19). En schrijfster Katrien Vervaele verlaat ons al in 2023, nadat ze meerdere topartikels schreef voor De Grote Rede.

GROTE WAARDERING HART ONDER DE RIEM VAN DE REDACTIE

De vele mails, telefoontjes, mondelinge steunbetuigingen, handgeschreven brieven en andere tekenen van erkenning aan het adres van De Grote Rede zijn al die tijd een belangrijke steun geweest voor de redactie om zich ten volle voor het tijdschrift te blijven inzetten. Maar om echt te weten wat er leeft bij de lezers, voerden we twee grote bevestigingen uit, één ter gelegenheid

van het vijftiengstigste nummer begin 2008, herhaald in 2015 toen de kaap van vijftig Grote Redes was bereikt. Telkens was de respons immens, met respectievelijk 812 (>20% van de 3500 abonnees!) en 630 teruggestuurde formulieren.

En stevast zijn de commentaren heel erg positief. Niet minder dan 98% van de bevroegden geeft aan tevreden of heel tevreden te zijn met het geleverde product. En misschien nog wel het allermooiste is dat werkelijk alle lagen van de bevolking en elke beroepscategorie De Grote Rede leest. Twee derde (62%) rekent zichzelf bij het 'brede publiek', de overige lezers zijn onderwijskrachten en gidsen (ca. 20%), wetenschappers (ca. 10%) en beleidsvoerders (ca. 8%). Meer dan de helft is gepensionneerd, heeft dus tijd om te lezen. Een dikke 80% van de abonnees woont aan zee of komt er op regelmatige basis. Vele honderden lezers hebben beroepsmatig een binding met het zilte nat: docenten maritiem onderwijs, werktuigkundigen en kapiteins van koopvaardij- en andere schepen, rivier- en zeevissers, vismijnpersoneel, scheepvaartpolitie en -inspectie, loodsen, baggeraars, havenbestuurders, strandredders, scheepsherstellers, professionele duikers, en ga zo maar door... Maar ook ambtenaren, technici en laboranten tonen interesse. Evenals ongeveer alle nog te bedenken andere beroepscategorieën en bezigheden: van postbediende, journalist, huisvrouw, student, politieagent, dokter tot minister.

Vertederend zijn vaststellingen en reacties als: "Ik ben buschauffeur en lees De Grote Rede op ogenblikken dat ik moet wachten op de leerlingen", "Ik gebruik De Grote Rede in spreekbeurten van de kinderen", "Ik ervaar een positief ingestelde, gedreven en idealistische équipe. Proficiat! U zult onze zee redden (provincieraadslid)", "Veel collega's gebruiken De Grote Rede als diepgaande documentatie

(natuurgids)", "Proficiat aan u en de talrijke redactieleden: uw infoblad is TOP! De noodzakelijke subsidies worden goed benut", "Mijn vriend is verleden week overleden. Als gewezen visser genoot hij van het lezen van het tijdschrift", "Het WOI-nummer 36 is voor de toeristische sector een pluspunt, ook voor toeristen die de volgende vier jaar onze camping zullen aandoen", "Houden zo! Moest ik redacteur zijn van de Knack, dan zijn jullie allemaal verzekerd van een job! Proficiat voor het ganse team".

Maar misschien wel de allermooiste reactie kwam van deze jongen: "Ik ben 11 jaar oud, houd veel van de Natuurwetenschappen, ben bijna tweetalig, zwem goed, houd van een bezoek aan Earth Explorer, speel een beetje op www, en heb een zusje (6) die grote foto's van zeedieren wenst te hebben (en ook panda's); samen hebben we uw informatieblad doorgebladerd: ik heb de figuren en geschriften gelezen met commentaren van opa, mijn zusje heeft de inktvis lang bekeken en grootvader heeft de geschiedenis van de Vikingen gelezen en de zeewoorden. Allemaal zeer goed." Meer reacties van lezers zijn te vinden op pagina 8-9 van GR50.

ZEWOORDEN ALS 'SPECIAL'

Veel experten zullen zich de bruisende en leerrijke vergaderingen van de hoofdredactie nog lang herinneren. Met een bijzonder woordje van dank aan het 'zeewoordenteam'. De vergaderingen van deze kleine kern, opgestart met een gericht doel – zeetoponiemen e.a. zeetermen etymologisch verklaren – was stevast een vat vol inspiratie. Een figuurlijke kookpot waarin de deelnemers hun kennis gooiden, om er na het nodige roerwerk een staaltje nieuwe inzichten uit te toveren. Een sympathiek team, met op kop professor Magda Devos, taalkundige, etymologie en eminent kenner

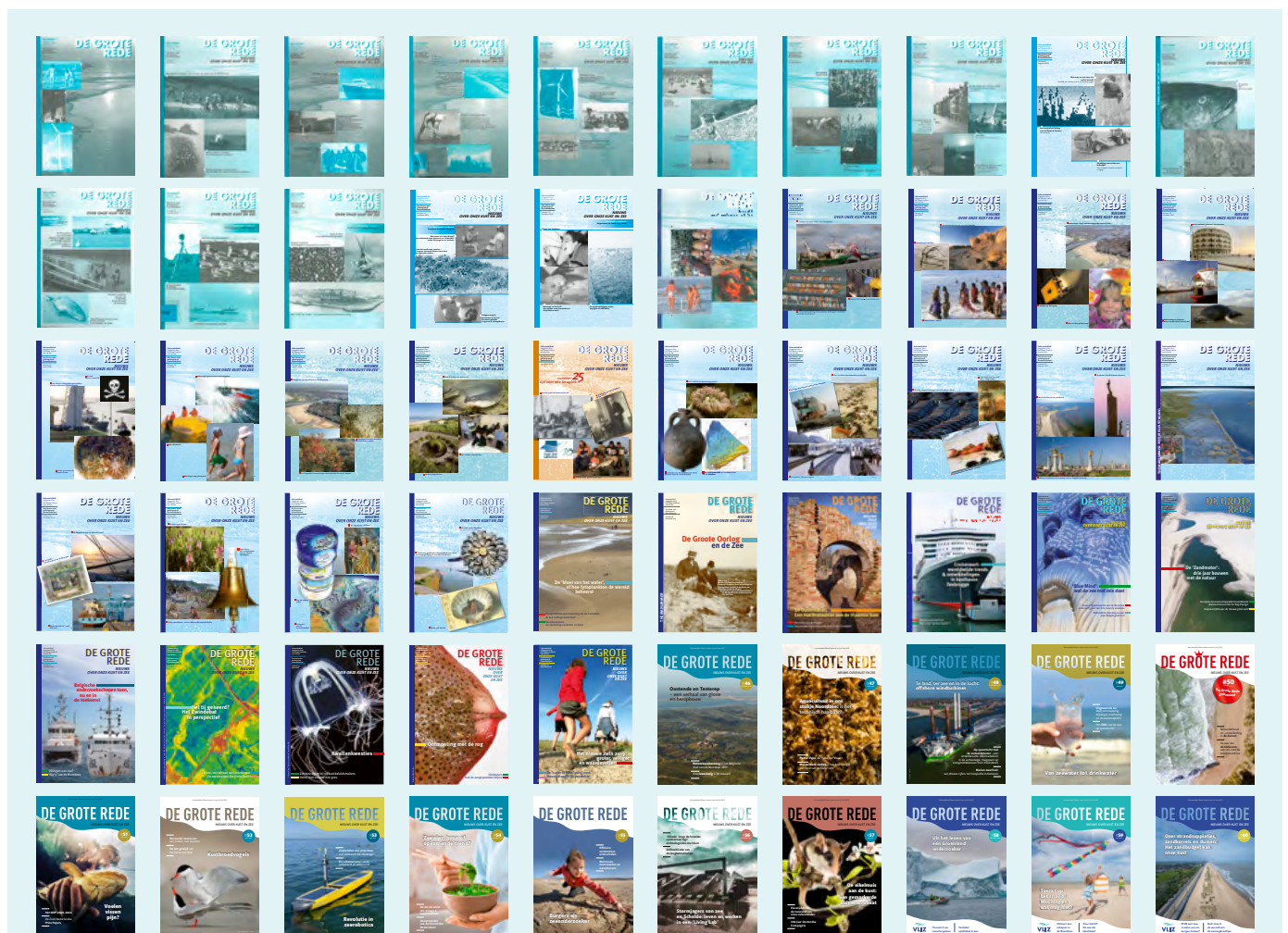
van Vlaamse dialecten. En Roland Desnerck, levende encyclopedie, auteur van heel wat boeken over de visserij, het Oostends dialect, zeemansliederen, etc. Aangevuld met de vak kennis van Carlos Van Cauwenbergh (ex-hoofd Hydrografie), Johan Termote (historicus), Dries Tys (archeoloog), Willem Lanszweert (†, Nationaal Visserijmuseum), Tomas Termote (duiker-archeoloog) en Arnout Zwaenepoel (ecoloog). Dit alles gedragen door de VLIZ-équipe.

Het team bracht per nummer van De Grote Rede telkens één zeetoponiem of -plaatsnaam, en één niet-toponiem. Origineel werk, dat uitmondde in de verklaring van vrijwel alle namen van geulen en zandbanken voor de Vlaamse kust. Eén ondiepte leverde toch wel een hoogst bijzonder verhaal, dat van

de Lodewijkbank. Deze zandbank had tot 2011 als vrijwel enige zandbank voor onze kust, geen naam. Toen er plannen werden gesmeed om hier windmolens te bouwen, kreeg de ondiepte in de wandelgangen dan maar de aanspreektitel "Bank Zonder Naam". Origineel, dat wel, maar onrecht doende aan een vergeten toponiem, te vinden op de "Zeekaart der Visscherij van Blankenberge": een op groot doek geschilderd kunstwerk, tussen 1889 en 1900 opgemaakt door E.H. G. Carlier en vandaag nog te bezichtigen in de toenmalige vissersschool, nu Sint-Pieterscollege in Blankenberge. Dankzij het Zeewoordenteam en de Kustwacht, met goedkeuring van de Internationale Hydrografische Organisatie, is Lodewijkbank sinds 2012 de officiële naam voor de ondiepte dertig kilometer voor onze kust.

EN NU?

Bij het vallen van het doek, hoort een woordje van dank aan iedereen die op een of andere wijze heeft bijgedragen aan de realisatie en het succes van het blad. Teveel om iedereen op te noemen. Meer dan tienduizend lezers, bijna honderd redactieleden, een vrijwel ontelbaar aantal auteurs en leveranciers van fotomateriaal, grafici, illustratoren, drukkerijen, en ga zo maar door... En natuurlijk ook het VLIZ en zijn bestuur, de Vlaamse overheid en het West-Vlaamse provinciebestuur, die het al die jaren mogelijk maakten om de zee op een gedegen en onderbouwde wijze in de huiskamers, wachtzalen en kantoren van velen te brengen.

Dit is dus het laatste nummer van De Grote Rede. Alle 61 edities blijven beschikbaar en consulteerbaar op: https://www.vliz.be/nl/publications/type/grote_rede.

En we voorzien in een vrijwel naadloze transitie naar een ander, zij het digitaal VLIZ-informatieblad! Met Testerep magazine (www.vliz.be/testerep/nl) komt eenieder gefascineerd door de zee en het zeeonderzoek, ook na De Grote Rede, aan zijn of haar trekken. Niet toevallig genoemd naar een ander kusttoponiem, het verdwenen schiereiland waarop Oostende, Middelkerke en Westende ontstonden en waaraan die kustplaatsen hun naam te danken hebben. Maandelijks in de mailbox, en dus korter op de bal dan wat met De Grote Rede mogelijk was. Een nieuwe tijd, een nieuw geluid!

WERELDWIJDE ZEENIVEAUS RAADPLEGEN? HET KAN!

Met de 'Sea Level Station Monitoring Facility'

Jan Seys, Francisco Hernandez, Bart Vanhoorne & Stijn Vermaere¹

We schrijven 24 december 2004. Een verwoestende tsunami raast over ZO-Azië, met verschrikkelijke gevolgen. Wereldwijd schrikken mensen op, in aanloop naar wat een gezellige Kerst had moeten zijn... Al snel rijzen vraagtekens over hoe voorbereid de wereld is op dergelijke catastrofes. En of automatische metingen van het zeeniveau geen prominentere rol kunnen spelen door 'early warnings' uit te sturen. Positief was dan weer dat deze catastrofe en de vragen nadien aanleiding gaven tot tsunami early warning opleidingen en tot de inbedding van het IODE-project van UNESCO in Oostende, in de gebouwen van het VLIZ. Twee jaar later volgt de ontwikkeling van een uniek datasysteem dat zeeniveaugegevens van over de ganse wereld in realtime deelt. Vandaag blikken we terug op deze belangrijke mijlpaal in de internationale verankering van het Vlaams Instituut voor de Zee in het wereldwijde oceaangebeuren.

DE 'SEA LEVEL STATION MONITORING FACILITY'

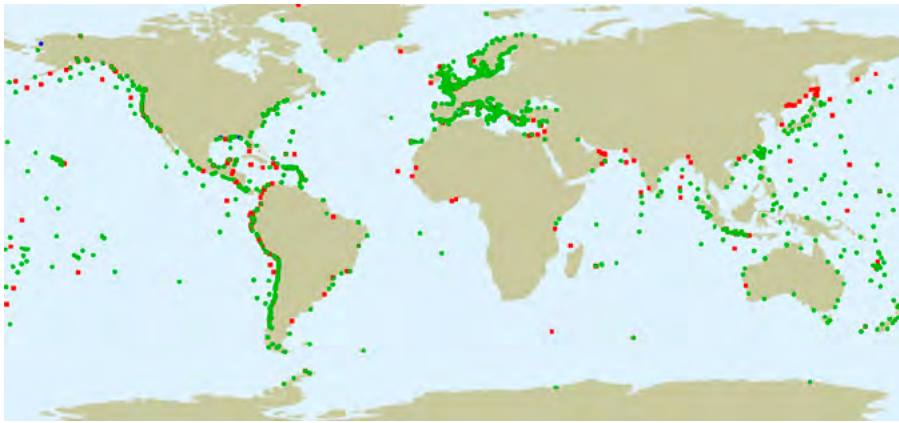
Officieel luidt de naam van dit unieke datasysteem: 'Sea Level Station Monitoring Facility'. Een hele mond vol,

maar vrij vertaald een hulpmiddel om zeeniveaus wereldwijd op te volgen.

De **Sea Level Station Monitoring Facility** (SLSMF) biedt immers een gecentraliseerd platform voor realtime zeeniveaugegevens. Die data zijn op het moment van schrijven afkomstig van 1.257 meetstations wereldwijd, beheerd door 179 operatoren en aangeleverd door wel 70 verschillende landen.

Bij elk meetstation is het doel om continu het peil van het zeeoppervlak te meten ten opzichte van een vast punt aan land. Dat verschil in hoogte bepaalde men vroeger via een vlotter die, met een pen verbonden, het geregistreerde waterniveau overzette op een draaiende, met papieren rol bedekte trommel. De papierrollen werden dan eens per maand manueel uitgelezen en de data

¹ Alle auteurs: Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ)

Een overzicht van de 1.257 meetstations in 70 verschillende landen wereldwijd met indicatie van de beschikbare (groen) en (tijdelijk) onbeschikbare stations (rood). © www.ioc-sealevelmonitoring.org.

was nog eens maanden later pas beschikbaar. Tegenwoordig gaat het gelukkig genoeg veel sneller. Om het waterpeil te kennen gebruikt men nu veeleer indirecte methodes en bepaalt men bijvoorbeeld de druk van de waterkolom (een maat voor het zeeniveau) of vuurt men geluids- of radargolven af op het zeeoppervlak. Die nieuwere stations meten meermaals per seconde en sturen de gegevens om de vijf minuten door. De gegevens bereiken via satelliet, GSM en internet meestal binnen de minuut de servers van de operatoren van de meetstations. Maar ook het Global Telecommunication System (GTS) van de World Meteorological Organization (WMO) ontvangt de meetgegevens zonder veel uitstel. Van de 1.257 meetstations wereldwijd, zijn er 8 tijdstations in het Belgisch deel van de Noordzee die actief data leveren aan SLSMF. Vijf daarvan bevinden zich in en rond de Zeebrugse haven, de andere drie zijn gelegen in de havens van Oostende, Nieuwpoort en Blankenberge. De beheerder van die meetstations is het agentschap Maritieme Dienstverlening & Kust (MDK). En de helft van de stations maakt gebruik van radargolven, de andere vier tijdmeters werken op basis van drukverschillen (de zogenaamde 'bubblers').

Dit initiatief is ingebed in een ruimere UNESCO-context. VLIZ ontwikkelde en beheert het SLSMF immers voor de tsunami- en GLOSS programma's van IOC-UNESCO. Met als doel de werking van de meetstations professioneel bij te houden en de data zo snel mogelijk en zonder restricties open te stellen voor iedereen die daar nood aan heeft. Het systeem geeft ook aan waar recente data beschikbaar is (groene cirkel) of stations falen (rode vierkant)(zie kaartje als voorbeeld).

VAN EEN NUTTIG IDEE... TOT BREDE INTERNATIONALE VERANKERING

Het bijhouden van waterstanden op zee is van groot belang. Zoveel is duidelijk. Tijdmeters brengen de hoog- en laagwaterstanden overall ter wereld in kaart, en geven aan waar de voorspelde tijchoogte (het zogenaamde astronomische getij, zoals lang vooraf vast te leggen en te vinden in getijboekjes) in werkelijkheid afwijkt door het effect van wind en stroming. Hetzelfde getij bepaalt ook mee hoe dieren en planten in zee gedijen, en hoe sterk de stromingen zijn. Grotere tijverschillen tussen laag- en hoogwater geven immers sterkere of minder sterke stromingen. Maar er is meer. Scheepvaart, kustbescherming, het inschatten van de impact van stormvloed, economische activiteiten op zee,... allemaal hebben ze belang bij het beschikken over degelijke en permanente zeeniveaumetingen. Ook kunnen deze metingen worden ingezet om satellietmetingen te calibreren, lees: de metingen uitgevoerd door deze satellieten te vergelijken met een vaste standaard om zo de afwijkingen minimaal te houden. Deze satellieten voeren sinds 1992 zeeniveaumetingen uit om zo de zeespiegelstijging onder invloed van de klimaatopwarming te kunnen registreren. De tijmeetstations zijn hiervoor een welgekomen aanvulling.

Minstens even belangrijk zijn realtime metingen voor wie in een regio woont gevoelig voor tsunami's. De tsunami in ZO-Azië van 2004 heeft dan ook het een en ander op scherp gezet. De aandacht voor 'early warning systemen', in staat om bij een vermoede tsunami zeer snel data op te roepen en te delen met mogelijke getroffen regio's, kreeg toen een enorme boost. Veel Europese landen werkten samen om tal van nieuwe, moderne tsunamistations te installeren in de getroffen landen aan de

Indische Oceaan. Ook Vlaanderen droeg hieraan bij met het **ODINAFRICA**-project dat 8 nieuwe stations langs de Afrikaanse kusten installeerde. Daarbij ontwikkelde het VLIZ een datasysteem om de gegevens voor de lokale gebruikers, die geen toegang hadden tot de GTS, beschikbaar te maken. In 2006 bouwden VLIZ en IOC-UNESCO hierop verder, en kreeg het zijn huidige naam: het Sea Level Station Monitoring Facility (SLSMF). Een hulpmiddel dat toelaat de operationele status van tsunamistations te monitoren en de installatie van nieuwe stations te bespreken en te plannen binnen de nieuw opgerichte regionale tsunami warning systemen.

Aanvankelijk bedacht voor de Indische Oceaan (IOTWS), gebruiken nu alle IOC Tsunami warning centra voor de Noordoost-Atlantische en Middellandse Zee (NEAMTWS), de Stille Oceaan (PTWS) en het Caribisch gebied (CARIBE-EWS) het SLSMF om hun stations te beheren en om hun tsunami-modellen te voeden. Voor veel stations is het SLSMF ook de enige plaats waar de data open toegankelijk is. Nog een voordeel is dat, dankzij de IOC-UNESCO stempel, veel landen sneller geneigd zijn om hun strategisch belangrijke getijdata met het SLSMF te delen, en zo bepaalde politieke barrières te overstijgen.

Andere gebruikers zijn GLOSS, EMODNET, EPOS en Copernicus. Het Global Sea Level Observing System (GLOSS) programma van IOC rekent op belangrijke instellingen zoals de Permanent Service for Mean Sea Level (PSMSL) en het University of Hawaii Sea Level Center (UHSLC) om lange termijn data-reeksen van gemiddeld zeeniveau per uur en per dag, en de veranderingen hiervan per maand en per jaar, te berekenen. Het VLIZ is met het SLSMF officieel realtime data-center van GLOSS. Het European Marine Observation and Data Network (EMODnet) en Copernicus gebruiken het SLSMF dan weer als bron van niet-Europese getijdata. In 2025 werd een systeem voor automatische kwaliteitscontrole van realtimegegevens ingevoerd, waardoor onderzoekers de gegevens onmiddellijk kunnen gebruiken. Daarnaast beantwoordt SLSMF aan de vraag van het European Plate Observation System (EPOS) en van Destination Earth die snel kwaliteitsgecontroleerde data nodig hebben om tsunamimodellen en geofysical digital twins (DT-GEO) te draaien. Waarbij deze DT-GEO een digitaal model van de aarde is, dat bijvoorbeeld toelaat om in de virtuele wereld aardbevingen, landverschuivingen en tsunami's te simuleren.

Naast monitoring ondersteunt de samenwerking tussen UNESCO-IOC en het VLIZ-SLSMF-team actief capaciteitsopbouw en

Een tsunami vernietigde op 10 oktober 2018 in Palu (Indonesië) gebouwen en huizen. De moskee centraal in beeld overleefde het natuurgeweld. © Shutterstock (Ady Candra)

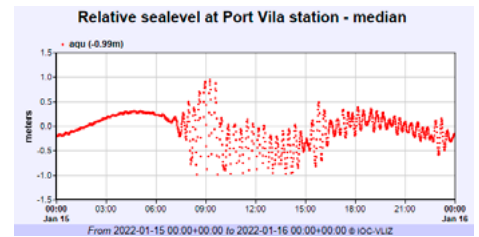
kennissuitwisseling. Zo worden regelmatig workshops georganiseerd samen met de tsunami warning centra om nieuwe stations in het systeem op te nemen. In dat verband organiseerde het VLIZ-team in 2022 – in samenwerking met de Hydrographic and Oceanographic Service (SHOA) van de Chileense marine – een trainingscursus. Deze opleiding “Sea Level Data Sharing: Tools for an Effective Regional Emergency Response” werd bijgewoond door regionale partners uit de Zuidoostelijke Stille Oceaan (Colombia, Ecuador, Peru).

Intussen ging dit unieke datasysteem niet ongemerkt voorbij aan het door de Verenigde Naties uitgeroepen Oceaanecennium (2021-30). In 2024 verkreeg de SLSMF een officiële erkenning als **Ocean Decade Project** onder het Ocean Decade Tsunami Programme. In het kader van deze verbintenis streeft de SLSMF ernaar het gebruik van oceaan kennis verder te vergroten. Door kwaliteitsgecontroleerde gegevens te leveren aan alle National Tsunami Warning Centres (NTWCs) en Regional Tsunami Service Providers (TSPs), ondersteunt het de uitbreiding van

observatiesystemen en versterkt het de monitoring in tsunamigevoelige zones, met name in de minst ontwikkelde landen en in kleine eilandstaten in ontwikkeling.

STATIONS MET EEN VERHAAL

Het moge duidelijk zijn. Deze hoogwaardige gegevens helpen gebruikers om kwetsbare gebieden voor zeeniveaubedreigingen te identificeren en de nauwkeurigheid van tsunami-detectie te verbeteren. Bij elke tsunami stijgt het aantal bezoekers van de SLSMF-website dan ook spectaculair. Ten tijde van de vloedgolf in Indonesië (Atjeh, 26 november 2004; meer dan 200.000 doden), het gevolg van de op één na zwaarst geregistreerde beving ooit, bestond SLSMF nog niet. Maar vijf jaar na het lanceren van het systeem was er de tsunami en daarop volgende kernramp in het Japanse Fukushima. Toen, op 11 maart 2011, zorgde een aardbeving met een kracht van 9.1 op de schaal van Richter (de op drie na zwaarst gemeten beving ooit) voor een ware ravage aan de NO-kust van het eiland Honshu.

Zeespiegelniveau gemeten aan het Port Vila station op 15 januari 2022 tijdens de Tsonga-tsunami. De korte op elkaar volgende golven startend rond 8 uur, duiden aan dat een tsunami gepasseerd is

Golven van meer dan 15m hoog zetten een gebied van 400km² onder water, maakten meer dan 15.000 slachtoffers en dwongen bijna een half miljoen mensen te evacueren... En uiteraard ging deze tsunami ook op de SLSMF niet ongemerkt voorbij.

En in januari 2022 was er de **Tonga-tsunami**. De uitbarsting van de onderzeese vulkaan Hunga Tonga-Hunga Ha’apai, nabij het Koninkrijk Tonga in de Stille Oceaan, veroorzaakte een tsunami tot 15 meter hoog die de Tonga-archipel trof. Met behulp van getijdemeters van de SLSMF kon worden gevolgd hoe de tsunami zich over de Stille Oceaan verspreidde, met golven tot twee meter hoog in de Indische Oceaan, het Caribisch gebied en de Atlantische Oceaan.

WAT BRENGT DE TOEKOMST?

Vooruitkijkend zorgt de erkenning door het UN Oceaanecennium (2021-30) ervoor dat de SLSMF haar netwerk kan blijven uitbreiden en nieuwe zeeniveaumeetstations kan integreren. Dit garandeert een langdurige ondersteuning voor mondiale en regionale vroegtijdige waarschuwingssystemen tot voorbij 2030. Daarnaast zal het VLIZ ook inzetten op nieuwere technologie om het netwerk van stations sneller te vervolledigen en nieuwe toepassingen te ondersteunen door kwaliteitsvolle data nog vlotter beschikbaar te maken. Ook AI doet zijn intrede bij het steeds meer automatisch controleren van de data. Dit alles in het belang van eenieder die aan of op zee woont, werkt of ontspant. Met de wind in de zeilen voor de SLSMF, kunnen we de toekomst dan ook een stuk beter voorbereid tegemoet treden.

Volgend op de Hunga-Tonga Hunga - Ha’apai vulkaanuitbarsting en tsunami van 15 januari 2022 organiseerde het VLIZ – in samenwerking met de Hydrographic and Oceanographic Service (SHOA) van de Chileense marine – een trainingscursus die werd bijgewoond door regionale partners uit de Zuidoostelijke Stille Oceaan (Colombia, Ecuador, Peru).

© Hover-Cam in opdracht van Agentschap voor Natuur en Bos

HET ZWIN

5 jaar na de uitbreiding

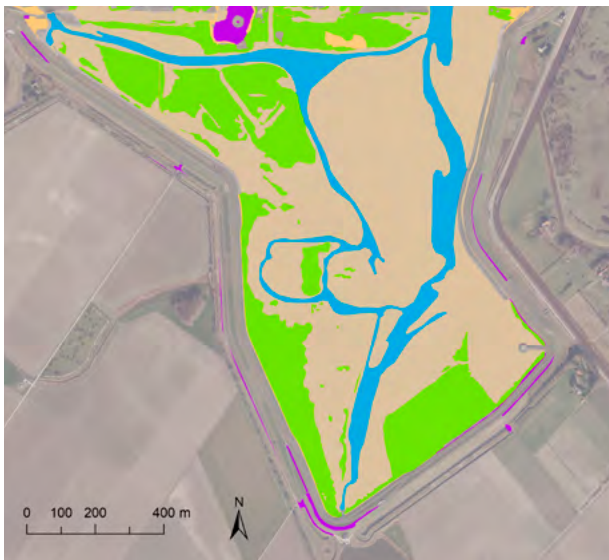
Hannah Van Nieuwenhuysse¹, Arnout Zwaenepoel² & Wouter Faveyts³

We schrijven 4 februari 2019. Een historisch moment voor het Zwin. Tachtig jaar na de bescherming als landschap vanwege de hoge natuurwaarden, veert het Zwin terug op in haar volle glorie. Een laatste kraanschip doorbreekt die dag de 147 jaar oude Internationale Dijk, na drie jaren terreinwerk.

Sindsdien omzoomt een bredere, 'Nieuwe Internationale Dijk' 120ha extra natuur vol getijdendynamiek en natuurpracht. Wandel- en fietspaden, voorzien van kijkpunten, laten alle bezoekers genieten van dit schouwspel. Het Zwin Natuur Park en het onbemande onthaalpunt in Cadzand-Bad vormen de twee onthaalpoorten voor het gebied.

Doel van de grote ingreep was om de tanende natuurwaarden terug op te krikken. Maar hoe staat het nu met de natuurwaarden in dit nieuwe Zwin, vijf jaar na datum?

1 Agentschap voor Natuur en Bos / 2 West-Vlaamse Intercommunale / 3 Zwin Natuurpark

Kaart van de schorren-ontwikkeling in de uitbreiding van het Zwin ©INBO en WVI in opdracht van Agentschap voor Natuur en Bos.

Legende

- Water
- Kaal slik
- Zeekraal/schorrenkruid
- Storingsvegetatie
- Grasruigte
- Antropogeen

De doorbraak voor de natuur in het Zwin is het resultaat van de krachtenbundeling van Vlaamse en Nederlandse overheden sinds het idee eind jaren 1980 is ontstaan. Door de verzanding van het Zwin kon zeewater steeds moeilijker het gebied binnendringen, waardoor de slikken en schorren het zwaar te verduren kregen. Zeldzame planten en dieren verdwenen of kregen het moeilijk en de aantrekkingskracht van het gebied voor vogels nam zienderogen af.

In 2009 beslisten de Vlaamse Regering en Nederlandse regering om de uitbreiding van het Zwin te realiseren en zo de verzanding structureel aan te pakken. Tegelijk zetten deze overheden in op een betere bescherming tegen overstromingen uit zee, op extra natuur, op een hogere beleving en ook op een verbeterde waterhuishouding van de aanpalende polders. De trekkers van de Zwin-uitbreiding waren aan Vlaamse zijde het Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust en het Agentschap voor Natuur en Bos van de Vlaamse overheid. Aan Nederlandse zijde was de Provincie Zeeland toonaangevend.

De Zwinuitbreiding is ontzettend belangrijk om de Europese natuurdoelen in Nederland maar vooral in Vlaanderen te realiseren. Alle partners zetten daarom ook sterk in op een degelijke grensoverschrijdende ecologische monitoring van de doelstellingen.

VERJONGINGSKUR BOEKT EERSTE RESULTATEN

Vóór de uitbreiding van het Zwin was er een aanzienlijke terugval in verschillende belangrijke schorvegetatietypes. Zo halveerde tussen 2006 en 2023 de oppervlakte pioniersvegetaties met Zeekraal en Klein Schorrenkruid. Ook Engels Slijkgras nam sterk af. Het grootste deel van deze pioniersbegroeiing was door natuurlijke successie naar een gesloten schorvegetatie of grasruigte

geëvolueerd, een minder wenselijk want minder uniek type landschap.

Met de Zwinuitbreiding ontstond echter een substantiële oppervlakte waar zich opnieuw vanuit kaal slik pioniersvegetatie kon ontwikkelen. De vegetatie van de lage schorre, inclusief de begroeiing met Gewoon Kweldergras bleef ongeveer gelijk in oppervlakte. Die gedomineerd door Gewone Zoutmelde ging sterk, die met Zeekweek licht achteruit. De combinatie van Zeekweek met schorrenvegetatie nam dan weer opvallend toe. De afname van een dominante Zeekweekvegetatie is een goede zaak voor een meer diverse schorplantengemeenschap.

De evoluties in het oude gedeelte van het Zwin zijn complex. Dat is te wijten aan het samenspel van factoren zoals verzanding, de instroom van zout water, begrazing, natuurherstelmaatregelen als afplaggen en klimaatverandering. Wetenschappers volgen deze evoluties op in zogenaamde transecten. In deze lijnvormige stroken van 20 tot 100 m lang, afgebakend met paaltjes, bekijken ze jaarlijks de vegetatie in vierkanten van 2 x 2 m².

Direct na de doorsteek van de oude dijk oogde het 'Nieuwe Zwin' nog volledig onbegroeid. In combinatie met het binnendringende zeewater, ontstond snel een slikkegebied. De logische evolutie van slik naar schorrenvegetatie in delen van de uitbreiding liet niet lang op zich wachten. In de zomer van 2020, iets meer dan een jaar na de totstandkoming, was reeds de helft van de proefvlakken in min of meerdere mate begroeid. In de zomer van 2021 was dat al in 75% van de proefvlakken het geval. Dat cijfer steeg verder in 2022 en 2023. Ook de bedekking van de soorten nam geleidelijk toe van 8% (2020) naar 29% (2023). De allereerste en belangrijkste planten in de Zwinuitbreiding zijn Zeekraal, Klein Schorrenkruid en Gewoon Kweldergras. Daarnaast namen de onderzoekers nog andere soorten waar, vooral van planten die iets later

verschijnen in het natuurlijk vormingsproces. We hebben het dan over Engels Slijkgras, Gerande Schijnspurrie, Gewone Zoutmelde, Lamsoor, Schorrenzoutgras, Zeeaster, Zeeweegbree en Zilte Schijnspurrie. Ook wier-soorten zoals Purperwier, Vaucheria en Zeesla waren van de partij. Kustmelde, Melkkruid, Riet, Spiesmelde en Heen verschenen vooral nabij de voet van de zeedijk.

Momenteel is Zeekraal nog altijd de belangrijkste soort in de Zwinuitbreiding, op de voet gevolgd door Kleine Schorrenkruid. Gewoon Kweldergras is de derde in het rijtje en vermoedelijk zal die soort in de komende jaren nog sterk aan belang winnen. Die drie soorten behoren tot een belangrijk Europees habitattypen beschermd in het kader van de EU Habitatrichtlijn. Voor alle andere soorten is het wellicht nog een aantal jaartjes te vroeg vooraleer die zich massaal gaan vestigen. De lage schorresorten zijn wel al zeer beperkt aanwezig, maar kunnen voorlopig nog geen echte lage schorvegetatie genoemd worden.

Er zijn overigens aanzienlijke verschillen waar te nemen tussen de Nederlandse en de Belgische zijde. Aan de Nederlandse zijde heerst meer dynamiek door de asymmetrische positie van de hoofdgeulen. Die veroorzaakt hoge stroomsnelheden en zandafzetting waardoor planten het moeilijker hebben om zich te vestigen.

BROEDVOGELS – ALSNOG EEN WISSELEND SUCCES

De dagelijkse getijdenwerking zorgt ervoor dat zeewater het grootste deel van de Zwinuitbreiding heel regelmatig overspoelt. Daardoor kunnen vogels dit gebied slechts

In sommige jaren broeden er een of enkele paren van de zeldzame Dwergsterne op de hogergelegen eilandjes van de Zwinuitbreiding. In 2022 waren dat zelfs 66 broedparen, het op één na hoogste aantal ooit in het Zwin vastgesteld. © Wouter Faveyts

Sinds zijn uitbreiding heeft het Zwin een grote waarde voor doortrekkende en overwinterende steltlopers, waaronder de Tureluur. Die worden aangetrokken tot de enorme hoeveelheid ongewervelde prooidieren in de slikken. © Wouter Faveyts

in beperkte mate als broedplaats gebruiken. Op enkele hoger gelegen eilandjes nestelen jaarlijks wel enkele paren Scholekster en Kleine Plevier. En in sommige jaren broeden er ook een of enkele paren van de zeldzame Dwergstern. De waarde van de Zwinuitbreiding voor broedvogels is echter groter dan alleen voor dit gebied zelf. Sinds het ontstaan van de uitbreiding is de waterdynamiek ook in de oude Zwinvlakte, die aansluit bij de uitbreiding, sterk toegenomen. Die dynamiek is essentieel om aantrekkelijke broedplaatsen voor zogenaamde 'kustbroedvogels' in stand te houden. De naam 'kustbroedvogels' verenigt een aantal soorten die gebaat zijn bij zeer open terreinen met nauwelijks of geen vegetatie, typisch voor de kustzone. Het gaat om verschillende soorten meeuwen, sterns en steltlopers die in dergelijke terreinen op de grond broeden, vaak in dichte kolonies. Er zijn maar heel weinig plekken langs de Belgische kust waar kustbroedvogels voor nageslacht kunnen zorgen. In de grote waterplas in de Zwinvlakte zijn een aantal broedeilandjes specifiek voor deze vogels gecreëerd. Aanvankelijk kenden die een groot succes, met tot ruim 1500 broedparen van diverse soorten. Recent daalden de aantallen echter door verschillende factoren. Toenemende begroeiing met vegetatie deed de oppervlakte geschikt broedhabitat afnemen, een proces dat het Agentschap voor Natuur en Bos afremt met beheerwerkzaamheden. Predatie door vossen gooide in 2020 en 2021 even roet in het eten maar kon ook succesvol gecounterd worden. En dan was er nog vogelgriep die met name in 2022 en 2023 voor grote aantallen slachtoffers zorgde onder meeuwen en sterns.

De kleine meeuwensoorten Kokmeeuw en Zwartkopmeeuw kwamen de voorbije jaren in wisselende aantallen tot broeden. De laatste paar jaar lijken beide soorten helaas te verdwijnen uit het Zwin. Dat heeft vermoedelijk vooral te maken met de grote aantrekkingskracht van het recent nieuw aangelegde gebied (met nog meer broedeilanden) Waterdunen, net over de Nederlandse grens in Breskens. Daarnaast zorgden verschillende zeer droge lentes in recente jaren wellicht voor een voedseltekort. In de broedtijd zijn regenwormen voor deze kleine meeuwensoorten een belangrijke voedselbron en bij aanhoudende droogte valt die bron grotendeels weg. De sternensoorten hielden aanvankelijk beter stand, met in 2022 zelfs 66 broedparen van Dwergstern, het op één na hoogste aantal ooit in het Zwin vastgesteld. In 2024 en 2025 kregen echter ook Dwergstern en Visdief het moeilijk, net als Kluut. Door het dynamische karakter van hun broedplaatsen zijn kustbroedvogelpopulaties in regel onderhevig aan stevige aantalsschommelingen, maar de recente gevolgen van klimaatverandering, vogelgriep en de biodiversiteitscrisis hebben de uitdagingen voor deze groep er zeker niet kleiner op gemaakt.

MOOIE AANTALLEN DOORTREKKENDE EN OVERWINTERENDE WATERVOGELS

De meest opvallende positieve ontwikkeling als gevolg van de Zwinuitbreiding, naast het ontstaan van een grote oppervlakte waardevol schor, zijn de aanzienlijke aantallen watervogels die van het gebied

gebruik maken buiten het broedseizoen. Voor ganzen, eenden, steltlopers en meeuwen is de ruime oppervlakte slikken en schorren een waar eldorado. Ze vinden er veel voedsel, maar het is ook een rust- en slaapgebied. Dankzij de uitbreiding heeft het Zwin zich op enkele jaren tijd op de kaart gezet als een van de belangrijkste watervogelgebieden langs de Belgische kust.

Bergeenden zijn een groot deel van het jaar een opvallende verschijning. Vooral in de winter lopen de aantallen op, tot 350-400 vogels, een duidelijke toename sinds de uitbreiding tot stand kwam. Ook andere eendensoorten kregen een duidelijke aantalsboost. In de eerste plaats komen die af op grote aantallen ongewervelde prooien in de slikken (zoals wormpjes, schelpjes, slakjes). Maar ook plantenzaden in de nieuw ontstane schorren zijn een belangrijke voedselbron. Dit trekt vele honderden Wilde Eenden, Smienten, Pijlstaarten en Wintertalingen aan.

Nog een bijzondere waarde van de Zwinuitbreiding voor grote aantallen watervogels is het gebruik als slaapplek. Veel vogels die 's winters overdag voedsel zoeken in de wijde omgeving gebruiken de uitbreiding als een veilige haven om de nacht door te brengen. Tot meerdere duizenden ganzen van verschillende soorten, honderden Wulpen en tot ruim 10.000 meeuwen komen er bij momenten slapen. De aankomst van al die vogels op een rustige winteravond is een prachtig spektakel!

Dé soortgroep waarvoor de Zwinuitbreiding de grootste waarde heeft zijn echter doortrekkende en overwinterende steltlopers.

Ontwikkelde schorrevegetatie in de uitbreiding © Arnout Zwaenepoel.

Voor de totstandkoming van de uitbreiding was de waarde van het Zwin voor steltlopers sterk afgenomen. Die negatieve trend is nu helemaal omgebogen. In recente jaren verbleven heel regelmatig tot ruim 5000 steltlopers tegelijk in het gebied. Dat is vrij uniek naar Belgische normen. Een van de soorten die het meest heeft geprofiteerd is Tureluur. Wintertellingen die teruggaan tot in de jaren 1980 toonden maximaal een honderdtal exemplaren. Tegenwoordig zit de winterpopulatie steevast op minimaal 300-400 Tureluurs. Tijdens de voorjaarstrek zijn zelfs al tot meer dan 1000 Tureluurs geteld. Maar ook Bontbekplevier en Bonte Strandloper zijn door de uitbreiding heel sterk toegenomen, met jaarlijkse aantalspieken van ruim 1000 exemplaren. Dat zo'n grote aantallen steltlopers dagelijks voedsel vinden in de uitbreiding is alleen maar mogelijk omdat de slikken ontzettend grote hoeveelheden ongewerveld voedsel bevatten.

Samengevat: het Zwin is door de Zwinuitbreiding weer een belangrijke stapsteen als rust- en overwinteringsgebied voor grote aantallen trekkende watervogels. Dergelijke stapstenen zijn onmisbaar voor trekvogels die enorme reizen ondernemen tussen broedgebieden en overwinteringsgebieden.

VAN ONGEWERVELD LEVEN TOT ZEEHONDEN

Het dynamische milieu van de Zwinuitbreiding zorgt ervoor dat dit gebied een plek is voor bijzondere organismen, aangepast aan extreme leefomstandigheden.

Grote dieren zoals vogels kunnen zich vlot verplaatsen wanneer de omstandigheden hen daartoe dwingen. Kleine, minder mobiele diertjes kunnen dat niet. Daardoor zijn slik- en schorgebieden zoals de Zwinuitbreiding vooral weggelegd voor specialisten.

Spinnen zijn zo'n bijzondere soortengroep. Recent onderzoek toont dat in de Zwinuitbreiding 56 soorten spinnen voorkomen. Veel daarvan zijn zeldzaam of in meer of mindere mate bedreigd in Vlaanderen. Die preciaire status hangt samen met hun voorkomen in het zeldzame slik- en schorhabitat. De Schorrenwolfspin, de talrijkst vastgestelde spinnensoort in het onderzoek, is zelfs met uitsterven bedreigd in Vlaanderen! De kolonisatie van verschillende

delen van de Zwinuitbreiding door deze soort bewijst dat de Zwinuitbreiding voor unieke soorten van slikken en schorren een schot in de roos is.

Nog een markante soortengroep die duidelijk heeft geprofiteerd van de totstandkoming van de Zwinuitbreiding zijn loopkevers. Bijna de helft van de 50 soorten loopkevers aangekomen in de uitbreiding heeft een zeldzame of bedreigde status. Iets wat ook geldt voor vier van de vijf vaakst vastgestelde soorten.

Verder is op enkele jaren tijd in de slikvlakten van de Zwinuitbreiding een rijke en gevarieerde bodemfauna tot ontwikkeling gekomen. Deze slakken, schelpjes en wormen zijn belangrijk voedsel voor grote aantallen eenden en steltlopers.

En misschien wel de meest aaibare nieuwkomers in de Zwinuitbreiding zijn Gewone zeehonden. Het gebied heeft zich op enkele jaren tijd ontwikkeld tot een rustgebied voor een kleine maar groeiende groep van die soort.

CONCLUSIE: NATUUR-ONTWIKKELING WERKT!

Dat blijkt nog maar eens uit de resultaten vijf jaar na het ontstaan van de Zwinuitbreiding. Het gebied kende een forse toename van de oppervlakte waardevolle natuur in het Zwin. En, de uitbreiding heeft ook aanzienlijk bijgedragen aan het herstel en de verbetering van de natuurwaarde van de hele Zwinvlakte.

Meer lezen? Dat kan! Het natuurherstel in het Zwin in de periode 2011-2023 is uitvoerig beschreven in een lijvig rapport: www.natuurenbos.be/projecten/zwin-verandering.

METAMORPHOSIS STUDIUM ALGAE →

Kunst en wetenschap gaan hand in hand. Dat onderstrepen we op het VLIZ. Beiden dienen met een open blik naar de wereld te kijken, vanuit een onbevangenheid, een nieuwsgierigheid, met de intrinsieke gedrevenheid om anderen, buitenstaanders mee te nemen in de fascinatie voor wat de kunstenaar, de wetenschapper wil ontdekken, tonen, vertellen. Dit werkt versterkend, zo kan meerwaarde gecreëerd worden.

Wim Opbrouck, omarmt dit alles, als bezieler én kapitein van het IOBZ, creatieve duizendpoot, liefhebber van de zee, ondernemer én geëngageerde wereldburger. Daarom vroegen we hem of hij iets wou creëren voor het laatste nummer van De Grote Rede. Het resulteerde in een imaginair herbarium, een metamorphosis studium algae opgedragen aan alle liefhebbers en onderzoekers der zeeën. We haalden twee tekeningen uit het herbarium en maakten er een centerfold van. Zo kun je het voorzichtig uit dit magazine halen en het een bijzonder plekje in je huis geven. Als een herinnering aan de verwonderlijke fascinatie die De Grote Rede je bood voor het zeeonderzoek.

Existing only in the imagination.

↑

23

~~Flora van de Noord-Trans en Belgische~~
Zeebieren. SEAWEEDES Imaginary
Collector Win Ophronck 2006

DE STUDIE DER WIEREN

De studie der wieren
L. Rabenhorst. Flora europaea
algarum aquae dulcis
et submarinae.

sect I en II.

Lipniae, 1865

collecta Wm Ophryns
2.25

NIEUWE VIS- EN ZEEVRUCHTENGIDS helpt kiezen voor duurzame vis op je bord

Nancy Fockedeey

Een bord vis of zeevruchten smaakt dubbel zo goed als je weet dat het product duurzaam is gevangen of gekweekt. Om daarbij te helpen verscheen eerder dit jaar een nieuwe editie van de Vis- en Zeevruchtengids. Deze gids is een initiatief van Ethic Ocean, ILVO en VLIZ en biedt betrouwbare informatie aan iedereen die professioneel met vis werkt: van restauranthouders en hotelscholen tot vissers, reders en vishandels. Maar ook voor de gewone consument is het uiterst leerrijk!

WETENSCHAP ALS KOMPAS

De Vis- en Zeevruchtengids verschijnt al voor de vierde keer in het Nederlands. Met actuele informatie en steunend op rigoureuze, gepubliceerde wetenschappelijke informatie die anders moeilijk te vinden is voor niet-wetenschappers. Trouwens, niet alleen de hoeveelheid, ook de kwaliteit van de gegevens uit wetenschappelijk onderzoek en visserijbeheer verhoogde sterk de voorbije jaren. Wat zorgt voor een betere inschatting van de visbestanden en bijgevolg betere aankoop- en consumptieadviezen.

VAN NOORDZEE TOT WERELDMARKT

Opvallend is dat deze gids niet enkel focust op de Belgische visserij. Ze omvat bijna alle soorten die de Belgische consument op de markt vindt, inclusief de ingevoerde producten. Dat is geen overbodige luxe: ruim 90% van onze vis en zeevruchten betreft import, uit buurlanden of nog verder weg.

Voor elke soort – vis, schaal- of weekdier, stekelhuidige of alg – vind je onder welke voorwaarden je ze met een gerust hart koopt of beter vermijdt. Je vindt er antwoorden op vragen als: hoe zijn de verschillende visbestanden van een bepaalde soort eraan toe? Welke vismethode is het meest

milieuvriendelijk? Wat is de minimale aanbevolen vangstgrootte? Hoe staat het met de algemene gezondheid van het mariene ecosysteem?

Ook aquacultuur, vandaag goed voor meer dan de helft van de wereldwijde productie, krijgt ruime aandacht. Kweekmethoden verschillen sterk van bedrijf tot bedrijf. Daarom raden de makers van deze gids aan om bij jouw leveranciers na te vragen onder welke omstandigheden de vis is gekweekt, of – nog beter – om te kiezen voor erkende duurzaamheidslabels.

EEN NASLAGWERK VOOR PROFESSIONALS

Voor wie dagelijks met vis werkt, is de gids een onmisbaar instrument. Zo vertelt Maarten du Bois, voorzitter van de beroepsorganisatie van de vissector VISGRO: *“Ik gebruik de Vis- en Zeevruchtengids al jaren als betrouwbaar naslagwerk om zowel mijn leden (de groot- en kleinhandelaren in vis) als de consument, correcte en actuele informatie te geven. De link staat vastgepinnd op mijn bureaublad zodat ik er altijd snel bij kan. De informatie vindt ook zijn weg naar bredere initiatieven, zoals de verkiezing van ‘Vis van het Jaar’ door VLAM, of de productfiches van ‘Lekker van bij ons’. Deze gids zorgt voor transparantie en bewustwording in de hele keten,*

van visser tot consument. Ik kan deze gids dan ook van harte aanbevelen aan iedereen die professioneel of persoonlijk met vis bezig is.”

OOK INTERESSANT VOOR CONSUMENTEN

Hoewel de gids in eerste instantie gemaakt is voor professionele gebruikers, kan ook de consument er veel uit leren. Wie bewuster wil kiezen voor duurzame vis, vindt er heldere adviezen en toegankelijke uitleg. De Vis- en Zeevruchtengids is gratis online te raadplegen via www.zeevruchtengids.org. Je vindt er ook een gratis downloadbare pdf-versie van de gids.

Een schema in de gids om duurzame producten te kiezen. De gids geeft een uitgebreid antwoord op deze vragen. ©ILVO en Ethic Ocean

'ZEEVLAM', PRETBEDERVER VAN DE DAGJESTOERIST

Gert Coone

© Greet Veighe

Van alle typische kustweerfenomenen hebben dagjesmensen ongetwijfeld al het vaakst gevloekt op de 'zeevlam'. Je stapt op een zonovergoten en warme lentedag vol goede moed in de auto, trotseert onder een strakblauwe hemel de files richting kust en komt uiteindelijk aan... op een strand dat zich de hele dag verhult in een kille mist.

De zeevlam slaat op warme lentedagen toe. Als een duivel uit een doosje. De dag op het strand begint, net als in het binnenland, onder een stralende zon. Plots komt van over zee een muur van mist opzetten, die de rest van de dag het strand inpalmt. Amper een paar honderd meter verder landinwaarts blijft de zon de hele dag uitbundig schijnen. Wat is er aan de hand?

Zoals wel vaker het geval is aan de kust, ligt de oorzaak in het verschil tussen de temperatuur van het zeewater en die van de landmassa. In het voorjaar warmt het zuiden van Europa al snel op. Als er een hogedrukgebied ligt boven Oost-Europa, komt die warme luchtmassa met een zuidenwind onze kant op. Boven land resulteert dat in prachtig zonnig lenteweer, maar boven zee gebeurt er iets heel anders.

Een warme luchtmassa heeft meestal een hogere dauwpunttemperatuur. Dat is de temperatuur waarbij die luchtmassa verzadigd raakt met waterdamp. De waterdamp condenseert dan tot waterdruppeltjes, die wolken of mist vormen. Stel dat er op een dag in mei of juni vanuit het zuiden een warme luchtmassa komt aangedreven met een dauwpunttemperatuur van

14° C. Overdag warmt de zon het binnenland moeiteloos op tot 20 graden of meer. De lucht raakt er bijlange niet verzadigd met waterdamp en de zon blijft er ongehinderd schijnen. Aan zee is het andere koek. In het voorjaar is het zeewater nog relatief koud. Het zeewater koelt de onderste luchtlagen gevoelig af. Van zodra de temperatuur van de lucht zakt tot 14° C raakt de luchtmassa verzadigd, condenseert de waterdamp tot kleine druppeltjes en ontstaat er mist.

Een ochtend met mist boven zee, zon boven land en een zuidenwindje. Er lijkt dus op het strand eerst weinig aan de hand. Maar dan gaat een tweede typisch kustfenomeen een rol spelen. Op zonnige en warme lente- en zomerdagen steekt de zeebries de kop op. Die zorgt ervoor dat de wind in de loop van de dag vanuit het noordnoordoosten gaat waaien. In dit geval brengt die niet alleen koele lucht van over zee mee, maar ook het mistveld. Dat gaat heel plots en spectaculair. Van over zee komt een muur van mist opzetten die op enkele minuten tijd het hele strand inpalmt en dat strand voor de rest van de dag in zijn kille greep houdt. Enkele honderden meters landwaarts van de zeedijk komt het mistveld opnieuw in de warme landlucht terecht. De temperatuur

van de luchtmassa stijgt weer tot boven het dauwpunt en de mist verdwijnt er als sneeuw voor de zon.

Van zodra in juli of augustus de temperatuur van het zeewater stijgt richting 20° C, is de kans veel kleiner dat de luchtmassa boven zee nog afkoelt tot aan het dauwpunt. Er blijft dan op warme zomerdagen wel een verfrissende zeebries staan, maar de kans dat die nog zeemist aanvoert, is erg klein. Zeevlam is dan ook een typisch fenomeen voor het voorjaar.

Zeevaarders gaven dit verschijnsel eeuwen geleden al zijn naam: 'zeevlam'. Waar deze naam precies vandaan komt, is onduidelijk. Met warme vlammen heeft deze kille zeemist alvast niets te maken. Maar de plots opkomende mist heeft wel iets weg van rook, en dat kan een mogelijke verklaring zijn. Verwar 'zeevlam' in elk geval niet met 'zeevonk', zoals wel eens gebeurt in de media. Dat laatste is een heel ander fenomeen. Hierbij doet een bepaalde soort algen door bioluminescentie het zeewater blauw oplichten. Heel erg spectaculair! Maar met deze zeevonk heeft de zeevlam niets van doen.

Duurzaamheidsdoelstellingen onze kust

SDG11: DUURZAME STEDEN & GEMEENSCHAPPEN

Maxime Depoorter

De Verenigde Naties stelden in 2015 een nieuwe, mondiale duurzame ontwikkelingsagenda op voor 2030, met daaraan duurzame ontwikkelingsdoelstellingen gekoppeld. Die zeventien Sustainable Development Goals (SDG's) schetsen ambitieuze doelen. In deze rubriek bespreken we die doelstellingen en subdoelstellingen voor onze kust. Hoe ver staan we tegenover deze doelen, we zoeken het graag samen uit.

MAAK STEDEN EN MENSELIJKE NEDERZETTINGEN INCLUSIEF, VEILIG, VEERKRACHTIG EN DUURZAAM

Duurzaam ontwikkelingsdoel 11 (SDG 11) richt zich op het creëren van inclusieve, veilige, veerkrachtige en duurzame steden en gemeenschappen. Het doel is onder meer toegang tot betaalbare huisvesting en vervoer, duurzame stadsontwikkeling, bescherming van cultureel en natuurlijk erfgoed, en het verkleinen van de kans op rampen. Daarnaast vraagt het om een betere luchtkwaliteit, afvalbeheer en voldoende groene openbare ruimte, met bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen. Voor kustgemeenten betekent dit het versterken van duurzame infrastructuur en planning, in balans met de kwetsbare omgeving en sociale noden.

WAT IS DE SITUATIE VANDAAG AAN ONZE KUST?

De kustzone kent een meervoudige druk: toenemende verharding en ruimtegebruik (zie Grote Rede 60), stijgende woonprijzen en schaarste aan betaalbare woningen, nood aan klimaatrobuuste publieke ruimte, én de gevolgen van klimaatverandering zoals een stijgende zeespiegel (+10,8 cm sinds 2000).

Een opvallend voorbeeld van deze ruimtelijke druk zijn de zeedijken. Zeedijken zijn veel meer dan waterkerende structuren of toeristische wandelpromenades. Ze vormen ook een stuk levend erfgoed. Van art-deco gevels tot modernistische appartementsgebouwen, van historische paviljoenen tot drukbezochte terrassen. De zeedijken dragen het verhaal van een kustregio. Een regio die zich telkens opnieuw moet aanpassen aan nieuwe verwachtingen, technologieën en klimaatuitdagingen.

Met het project 'Impuls Zeedijk', zetten de Provincie West-Vlaanderen, Westtoer en KERNpunt, in op de opwaardering van de ruimtelijke, economische en toeristische kwaliteit van de zeedijken in elk van de tien kustgemeenten. Als eerste actie voerden de projectpartners een basisanalyse uit van de huidige situatie van de zeedijken. Deze bestaat zowel uit een cijferanalyse op maat per kustgemeente als uit een nulmeting van de beeldkwaliteit op basis van 12 kwaliteitscriteria.

Uit die analyse blijkt dat de belevingskwaliteit vandaag sterk verschilt per locatie. Sommige zones op de zeedijken ervaren (dag)toeristen als visueel versnipperd of minder aantrekkelijk. Voorbeelden zijn geparkeerde auto's die wandelzones verstoren, of commerciële infrastructuur die het ononderbroken zicht op zee belemmeren. Daarnaast wijzen de cijfers op bredere uitdagingen die rechtstreeks raken aan SDG 11: een hoge verhardingsgraad, een tekort aan buurtgroen, en een sneller vergrijzende bevolking op de zeedijk. Wat dit laatste betreft bedraagt het aandeel alleenstaande 65-plussers 50,8% t.o.v. 46,2% in de rest van de provincie. Vooral bij alleenstaande bewoners vergroot dit de kwetsbaarheid.

'Impuls Zeedijk' biedt een kader aan de verschillende kustgemeenten om via quick wins op korte tot middenlange termijn de publieke ruimte aan zee te verbeteren. Denk aan: vergroening van verblijfszones, herinrichting van ontmoetingsplekken, betere bewegwijzering en toegankelijkheid, en experimenten met klimaatadaptieve inrichting (zoals verkoelende groenzones of waterbuffering).

Deze maatregelen sluiten nauw aan bij SDG 11: ze stimuleren inclusieve, toegankelijke en veilige openbare ruimtes – met extra aandacht voor ouderen, kinderen en mensen met een beperking.

Tegelijk is dit ook een vorm van risicobeheer. Volgens projecties gemaakt binnen het Masterplan Kustveiligheid moet Vlaanderen tegen 2100 rekening houden met een zeespiegelstijging tot +80 cm. Ruimtelijke ingrepen aan de kust kunnen dus niet enkel mooi of functioneel zijn, maar moeten ook bijdragen aan klimaatweerbaarheid en lange termijn veiligheid. De zeedijk kan daarbij fungeren als experimenteerruimte waar toerisme, erfgoed, klimaat en publieke beleving samenkomen.

De Zeedijk in Nieuwpoort © Westtoer (Jente Boone)

DE MOSSELSCHELPSCHEEPJES VAN JEAN GUILLAUME

De Franse kunstenaar Jean Guillaume maakt 'mosselscheepjes'. Het hele proces, van mosselschelp tot scheepsmodel, bouwt hij op in vitrinetjes. © Eddo Hartmann

André Bergen

Hoe, waar of wanneer, dat kan hij niet zeggen, maar één ding is zeker: op een bepaald ogenblik had de zee André Bergen helemaal in haar greep. En ze heeft hem nooit meer los gelaten. Als tiener droomde hij weg bij boeken als 'Moby Dick' en 'De mouterij op de Bounty'. Als volwassene schuimt hij de kusten van Nederland, België en Frankrijk af, op zoek naar pittoreske vissershaventjes en de bijhorende verhalen van zeelui. Eén zo'n reis leidde naar Belle-Île-en-Mer in Bretagne. Daar ontmoette André kunstenaar Jean Guillaume, die net als hijzelf de zee als muze heeft.

Belle-Île-en-Mer, het 'mooie eiland in de zee', is met zijn 84 km² het grootste Bretonse eiland. Ik kom met de veerboot aan in Le Palais en ben op zoek naar Jean Guillaume. Veel informatie heb ik niet over de man. Zijn adres is de naam van een volledig gehucht: Borlagadec. Meer niet, daar moet ik het mee doen. Met een huurwagen rij ik oostwaarts over de smalle glooiende wegen van het eiland. Daar is het, Borlagadec. Moeilijk moet het niet zijn om Guillaume te vinden, er staan maar enkele huizen. En dan zie ik het: 'Jean Guillaume, bateaux moules'. Ik klop voorzichtig aan en een blonde slanke man opent de deur. 'Monsieur Guillaume?' Het volgende moment sta ik in zijn werkplaats. Op een grote houten werktafel staan, netjes gerangschikt, een oude tandartsboor, een paar horlogewerktuigen, wat penselen, een potje lijm...

Jean kwam in 1976 vanuit Parijs op Belle-Île aangewaaid, op zoek naar ruimte en rust. Die vond hij op het eiland. De overheersende westenwinden geselen de gevels van de huizen. En het veranderend patroon

van de met zilte lucht beladen wolkenvelden zorgt voor een steeds wisselend kleurenpalet. Op de westkant van het eiland beuken de golven met schuimend geweld op de rots-wanden, die ooit Claude Monet inspireerden. Ook Sarah Bernhardt, de bekende Franse actrice, had een huis op dit eiland. Maar Belle-Île huisvestte vroeger eigenlijk vooral eenvoudige vissersmensen die, in kleine scheepjes, de zee opgingen om sardijnen en tonijnen te vangen. Het is vooral deze wereld die Jean Guillaume zou inspireren.

Guillaume merkte op dat de vorm van een mosselschep opvallende gelijkenissen vertoont met de rompen van de sardine- en tonijnkotters die vroeger het uitzicht van dit eiland bepaalden. De schelpen vormen dan ook de basis van zijn scheepsmodellen. Oude foto's van de vissersschepen en plannen uit het Musée de la Marine in Brest leveren de nodige extra informatie om van elke mosselschelp een pièce unique te maken: ieder model komt immers overeen met een schip dat ooit heeft bestaan. Vroeger werden op het eiland jaarlijks meer dan 200 vissersboten

gebouwd: genoeg inspiratie dus om nog jaren modellen te kunnen maken. Met een tandartsboor en horlogevijltjes gaat hij aan de slag. "Tja", zegt Guillaume, "eigenlijk is er niet zo veel verschil in de materie van een schelp en een tand. Die boortjes en schuurkopjes werken perfect op mijn schelpen". Hij ging ooit op stage bij een tandarts om de instrumenten te leren gebruiken. Het hele proces, van mosselschelp tot scheepsmodel, bouwt hij op in een vitrinetje. Het zijn pareltjes van precisie.

Maar ik moet weg om in Le Palais de laatste overtocht naar het vasteland te halen. Tijdens de rit denk ik terug aan het boeiende gesprek met de man. En op de achterbank, netjes ingepakt, ligt – wat denk je – een vitrinekastje met de mosselscheepjes van Guillaume.

André Bergen verzamelde tijdens zijn vele reizen een bijzondere maritieme collectie. Enkele topstukken, waaronder de mosselschepscheepjes, deelt hij in het boek 'De spullen van de Zeeman'. Meer info via www.spullenvandezeeman.com.

EEN GOLF VAN VERANDERING

Binke D'Haese

Dit voorjaar bleef een cijfer uit de krant me achtervolgen: bijna negen op de tien mensen wereldwijd wil dat hun regering méér doet tegen klimaatverandering (*The Guardian*, 22 april 2025). Als educator liet dat cijfer me niet los. Want telkens weer zie ik hoe mensen twijfelen aan hun eigen impact, hoe stilte en terughoudendheid het winnen van betrokkenheid. Nochtans, samen leren – in de klas, tijdens projecten of gewoon in gesprek – kan het verschil maken. Kennis delen geeft vertrouwen, zet aan tot actie, en laat zien dat je niet alleen staat.

VAN WETEN NAAR HANDELEN – OCEAANGELETTERDHEID OP ZIJN BEST

Bewustwording en betrokkenheid lopen als een rode draad door het werk van VLIZ. Kennis delen over de zee is geen bijzaak, maar een wezenlijk onderdeel van alles wat we doen. De zee is geen ver-van-mijn-bedshow, maar raakt aan het dagelijks leven van velen. Waar je ook kijkt – klas, werkvloer of keukentafel – de zee blijkt verrassend dichtbij: ze wekt vragen op, prikkelt nieuwsgierigheid en zet aan tot denken én doen.

Wat ooit begon als een handvol leerdoelen, groeide uit tot een internationale beweging: ocean literacy of oceaangeletterdheid. Waar de zee vroeger sporadisch opdook in het Vlaamse onderwijs, is ze nu stevig verankerd in vele leerplannen: niet alleen binnen het vak aardrijkskunde, maar ook in lessen over klimaat, biodiversiteit en duurzaamheid.

Die evolutie is geen toeval. Wereldwijd groeit het besef dat je pas zorg kunt dragen voor wat je begrijpt. De Europese Unie maakt van ocean literacy zelfs een speerpunt. Zo krijgen jongeren – hier én elders – niet enkel feiten mee, maar ook inzicht en handvatten om het verschil te maken. De zee is voor ons allemaal relevant, dichtbij en veraf.

VLIZ IN ACTIE

VLIZ ondersteunt al jaren initiatieven die oceaangeletterdheid bevorderen, zowel binnen als buiten het onderwijs. Lesmodules vonden hun weg naar veel lagere en secundaire scholen. Via een jaarlijkse scholenwedstrijd daagden we klassen uit om met wetenschap rond zee en kust aan de slag te gaan. Leerkrachten kunnen zich bijscholen via praktische nascholingen. De Grote

Schelpenteldag, Plastic Pirates en andere burgerwetenschapsprojecten maakten het mogelijk dat jongeren, gezinnen en geïnteresseerden actief gegevens verzamelen over het leven aan de kust. Ook initiatieven als Dag van de Wetenschap, ZEEKERWETEN en educatieve escaperooms maakten kennisdeling over zee concreet en laagdrempelig.

Ook buiten het klaslokaal loopt oceaaneeducatie door. In bezoekerscentra, via samenwerkingen met lokale partners en in tal van publieksactiviteiten wordt kennis over zee gedeeld en verdiept. Zowel kleine initiatieven als bredere projecten dragen bij aan een samenleving waarin oceaangeletterdheid groeit.

TERUGBLIK OP EEN RUBRIEK

Sinds 2010 bracht de rubriek 'Educatie en de zee' in De Grote Rede tientallen verhalen, tips en tools voor iedereen die met zee-educatie aan de slag wil. Verandering vraagt om gedeelde kennis en samenwerking. Of het nu ging over veldwerk aan zee, excursies met een marien thema, klasprojecten rond digitale tools, educatieve tentoonstellingen of praktijkvoorbeelden van samenwerking tussen scholen en musea – steeds stond centraal: samen leren geeft inzicht én moed om te handelen. Ook het idee van ocean literacy liep als een blauwe draad doorheen de jaren: wie begrijpt wat er op het spel staat, durft verantwoordelijkheid nemen.

EEN ZEE VAN MOGELIJKHEDEN

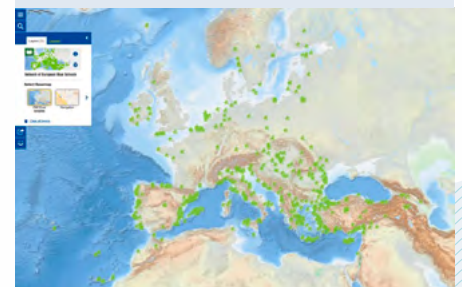
Ocean literacy krijgt vandaag meer aandacht dan ooit, in Vlaanderen en ver daarbuiten. Europa benoemt het als prioriteit om burgers – van jong tot oud – te betrekken bij zee en

klimaat. Leren over de zee stopt niet aan de schoolpoort. Op het strand, in workshops, via burgerwetenschap of aan de keukentafel: kennis groeit op onverwachte plekken, en actie volgt vaak sneller dan gedacht.

VLIZ blijft zich inzetten om zoveel mogelijk mensen te bereiken: via scholen, publieksacties en projecten die iedereen uitnodigen om deel te nemen. Zo bouwen we samen verder aan een samenleving die weet, durft en doet.

WIST JE DAT...

- ...meer dan 85 klassen de afgelopen vijf jaar aan de slag gingen met de PlaneetZee-modules/wedstrijd?
- ...er elk jaar 150 leerkrachten nascholing rond oceaandonderwijs van VLIZ volgen?
- ...burgerwetenschapsprojecten zoals 'Plastic Pirates' jongeren niet alleen laten leren, maar ook data laten verzamelen voor echt onderzoek?
- ...Europa inmiddels 1023 erkende Blue Schools telt?

Kaart met de Blue Schools in Europa
© European Atlas of the Seas (EMODnet)

INVESTEER IN DE ZEE, INVESTEER IN DE TOEKOMST

Karen Rappé

De zee verbindt ons allemaal. De zee ademt leven, schenkt ons zuurstof, voedt ons, levert energie en biedt ontspanning. Maar tegelijk staat ze onder zware druk: vervuiling, klimaatverandering, verlies van haar biodiversiteit en overexploitatie bedreigen haar veerkracht. Het VLIZ wil samen met burgers, wetenschappers en bedrijven het verschil maken. Daarom bestaat De Zee als Goed Doel, een uniek fonds waarmee je rechtstreeks kunt bijdragen aan onderzoek dat streeft naar een duurzame toekomst voor onze zeeën en oceaan.

DE ZEE ALS GOED DOEL: WETENSCHAP MET IMPACT

Met steun van donateurs en sponsors ontvangen jonge onderzoekers steun, krijgen baanbrekende ideeën een kans en worden internationale samenwerkingen mogelijk gemaakt. Denk aan projecten rond biodiversiteit, data-infrastructuren en innovatieve technologie. De kennis die hieruit voortvloeit, is cruciaal voor de samenleving van morgen.

De oceaan kent geen grenzen, daarom dragen we vanuit onze goede doelenwerking bij tot het Internationaal Decennium van Oceanwetenschappen voor Duurzame Ontwikkeling. In de periode 2021-2030 wordt mariene wetenschap, onder de vlag van de Verenigde Naties, gemobiliseerd om oplossingen te vinden voor mondiale

uitdagingen voor onze zeeën en oceaan. Het programma omvat de tien uitdagingen van het decennium, zoals het identificeren van vervuilingbronnen, het beschermen van mariene ecosystemen, duurzame voedselvoorziening, betrouwbare data en technologie, alsook het versterken van de relatie tussen de samenleving en de oceaan.

De Zee als Goed Doel speelt hierin een unieke rol. Het is officieel erkend als Grant Making Facility voor het Oceaanecennium. Dat betekent dat jouw gift hier in Vlaanderen niet alleen lokaal impact heeft, maar ook internationaal erkend en versterkt wordt binnen dit wereldwijde kader.

HOE KUN JIJ HELPEN?

Elke gift, klein of groot, helpt ons verder. Je kunt kiezen om als **donateur** rechtstreeks een project of beurs te steunen, of als **sponsor** je naam te verbinden aan baanbrekend onderzoek. Wat je ook kiest: je maakt deel uit van een verhaal dat lokaal begint, maar wereldwijd weerklinkt vindt.

Investeer in de zee. Elk gesteund project, elke beurs en elke samenwerking helpt de volgende generatie wetenschappers én beschermt de toekomst van onze planeet.

Doneren kan via **IBAN BE70 0017 1687 3425** (BIC GEBABEBB) het filantropierekeningnummer van het Vlaams Instituut voor de Zee vzw. Donaties zijn fiscaal aftrekbaar vanaf 40 EUR per jaar.

Ontdek onze projecten en hoe je kunt bijdragen via www.vliz.be/De-Zee-Als-Goed-Doel of contacteer ons op filantropie@vliz.be.

© VLIZ (Nick Decombel)

ZEEWOORDEN

Magda Devos, Roland Desnerck, Nancy Fockedej,
Johan Termote, Dries Tys, Carlos Van Cauwenberghe,
Fons Verheyde, Jan Seys

Wij zochten de betekenis van enkele intrigerende
zeewoorden voor je op.

HET KUST-WEST-VLAAMS IN HET VLAAMSE DIALECTLANDSCHAP

In deze laatste Zeewoordenrubriek kijken we af van ons gebruikelijke stramien om telkens één toponiem en één zelfstandig naamwoord uit de maritieme woordenschat onder de loep te nemen. Na al die etymologische verkenningen gaan we in een laatste bijdrage nader in op de taal van de kustbewoner, of beter, op het Kust-West-Vlaams, een dialectfamilie die niet enkel de kuststrook, maar ook de hele Westhoek bestrijkt. Wat deelt dat dialect met de rest van het West-Vlaams, en wat is er bijzonder aan?

Soms hoor je West-Vlamingen zeggen dat het dialect aan de kust “helemaal anders” klinkt dan in het binnenland. Die perceptie berust op reële grond, maar dient toch enigszins gerelativeerd te worden: het Kust-West-Vlaams bezit weliswaar eigen taalkenmerken, maar die worden ruimschoots overtroffen door de overeenkomsten met het overige West-Vlaams. De taal van de West-Vlamingen is immers in hoge mate een eenheidstaal, in tegenstelling tot de streektaalen elders in het zuiden van ons taalgebied. Van Knokke-Heist tot Dranouter en van Adinkerke tot Menen komt de onderlinge verstaanbaarheid van dialectsprekers nauwelijks in het gedrang. Dit in tegenstelling tot in Oost-Vlaanderen, Brabant en Limburg, waar het dialectlandschap veel sterker versnipperd is. De relatieve eenheid van het West-Vlaamse klanksysteem is sinds de (late) middeleeuwen weinig geëvolueerd.

Toch klinkt de West-Vlaamse streektaal niet overall hetzelfde. De belangrijkste breuklijn loopt van noordoost naar zuidwest, en plaatst het Kust-West-Vlaams tegenover het Continentale West-Vlaams. Het Kust-West-Vlaams wordt dus niet enkel gesproken aan de kust, maar ook in de hele Westhoek. De continentale variëteit omvat het ruime zuidoosten van de huidige provincie. Op de kaart met de belangrijkste dialectgrenzen

in West-Vlaanderen (Kaart 1) vormen de gebieden 1 en 2 tezamen het territorium van het Kust-West-Vlaams. Daarbinnen onderscheiden we twee subdialecten: het Noord-West-Vlaams en het westelijke West-Vlaams.

EEN DUIK IN DE (TAAL) GESCHIEDENIS

Om de verkaveling van het dialectlandschap te begrijpen, moeten we terug naar het begin van onze taalgeschiedenis: de intrede van onze voorouders de Germanen in de vroege eeuwen van onze jaartelling. Tijdens de Germaanse volksverhuizingen kwamen verschillende Germaanse volkeren zich in de Lage Landen vestigen. In de kustgebieden landden Noordzeegermaanse stammen – vooral Saksen en Friezen – die oorspronkelijk langs de Noordzee woonden in wat nu Duitsland heet. Behalve delen van de Lage Landen koloniseerden zij ook Engeland. Hun expansiegebied in de zuidelijke Nederlanden omvatte zowat het hele latere Graafschap Vlaanderen (nu Frans-, West-, Oost- en Zeeuws-Vlaanderen). Voor hun taal vind je in de literatuur verschillende benamingen: Noordzeegermaans, Kust-Westgermaans en Ingveoons. Die laatste term is afgeleid van de benaming *Ingaevones*, die de Romeinse geschiedschrijver Tacitus

gebruikte voor de Germaanse volkeren aan de Noordzeekusten van Duitsland en wellicht ook Jutland (Denemarken).

In het oosten staken Frankische volkeren de Rijn over en begaven zich in westelijke richting. In de zuidelijke Nederlanden drongen ze door tot aan de Schelde en de Dender. Uit hun Continentaal-West-Germaanse taalvariëteiten ontstonden

Kaart 1. Dialectgebieden in West-Vlaanderen
Legende: 1 = Noord-West-Vlaams, 2 = westelijk West-Vlaams, 3 = continentaal West-Vlaams, 4 = overgangszone West-Vlaams/Oost-Vlaams

RELICTEN UIT HET NOORDZEEGERMAANS

Dat het West-Vlaams gevrijwaard bleef van uit Brabant afkomstige wijzigingen in het laatmiddeleeuwse klinkersysteem is het opvallendste, maar niet het enige aspect van zijn conservatisme. Het heeft ook heel wat eigenaardigheden bewaard uit de oude Noordzeegermaanse taallaag, aan de grondslag van alle Vlaamse dialecten. Zoals gezegd, betreft het taalkenmerken die al sinds de vroege middeleeuwen naar de westelijke uithoek van het Nederlandse taalgebied worden verdrongen. Hoewel sommige daarvan ook in het Continentale West-Vlaams en zelfs in het Oost-Vlaams blijven voortleven, komen ze veruit het talrijkst voor in het Kust-West-Vlaams. Die Noordzeegermaanse kenmerken of Ingeveonismen deelt het West-Vlaams met het Engels en/of de Engelse dialecten. We beperken ons hier tot enkele voorbeelden uit het klanksysteem, de woordenschat en de grammatica.

Klanksysteem

- korte i voor Ndl. u : *pit* 'put' (Eng. *pit*), *stik* 'stuk' (Eng. *stitch*), *rik* 'rug' (Eng. *ridge*), *dinne* 'dun' (Eng. *thin*), *hil* 'heuveltje' (Eng. *hill*).

Kaart 3 laat zien dat de ongeronde (d.i. met gespreide lippen gearticuleerde) klinkers **i** of **e** ook nog in de kustdialecten benoorden de rijks grens met Nederland voorkomt.

Kaart 3. Kust-Westgermaanse vormen *pit* en *pet* in de kustdialecten. Uit Frings, Th. (1944), *Die Stellung der Niederlande im Aufbau des Germanischen*. Halle.

- korte u voor Ndl. o : zonne 'zon' (Eng. *sun*), dunder 'donder' (Eng. *thunder*), bus 'bos' (Eng. *bush*), mussel 'mossel' (Eng. *mussel*), vul 'vol' (Eng. *full*), puppe 'pop' (Eng. *puppet*)

Kaart 4 toont de verdringing van Vlaamse u-vormen naar het (noord)westen: hoe meer je in oostelijke richting gaat, hoe minder u-vormen de tand des tijds hebben overleefd. Zo'n kaartbeeld noemt men in de dialectologie een terraslandschap.

Kaart 2. Zuid-Nederlandse dialectfamilies vandaag. De grens tussen de twee soorten Vlaams op de moderne dialectkaart markeert de zone waar de Brabantse vloedgolf tot stilstand is gekomen. Uit Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove (2005). *West-Vlaams. Taal in stad en land. Tielt, Lannoo*.

de Brabantse en de Limburgse dialecten. De huidige grens tussen Vlaams en Brabants (zie kaart 2) gaat terug op de oude koloniatiegrens tussen Noordzeegermanen en Franken. Hoewel beide soorten Germaans veel gemeenschappelijks hadden en zonder twijfel onderling verstaanbaar waren, bevatten ze ook markante eigen kenmerken. Daarover verder meer.

Terwijl Brabants en Limburgs vanaf hun Frankische basis spontaan in de volksmond evolueerden tot wat ze vandaag zijn, zonder noemenswaardige invloed van buitenaf, kan je niet beweren dat de Vlaamse dialecten de rechtstreekse voortzetting zijn van het oorspronkelijke Kust-Westgermaans uit de nederzettingstijd. Anders dan de Engelse dialecten, hebben zij veel van hun 'kust'-karakter prijsgegeven onder Frankische en later Brabantse invloed. Al sinds de Merovingische tijd (5e-8ste eeuw) worden de Kust-Westgermaanse taalkenmerken vanuit het oosten gestaag teruggedrongen naar de (noord-)westelijke periferie van het taalgebied en vervangen door hun equivalenten uit het dominante Frankisch. Veel vèrreikerder gevolgen voor de eenheid van het Vlaams had echter de Brabantse taalexpansie vanaf de Bourgondische periode in de 15e-16e eeuw. Allerlei Brabantse innovaties verspreidden zich over de oostelijke helft van het Graafschap Vlaanderen, waardoor

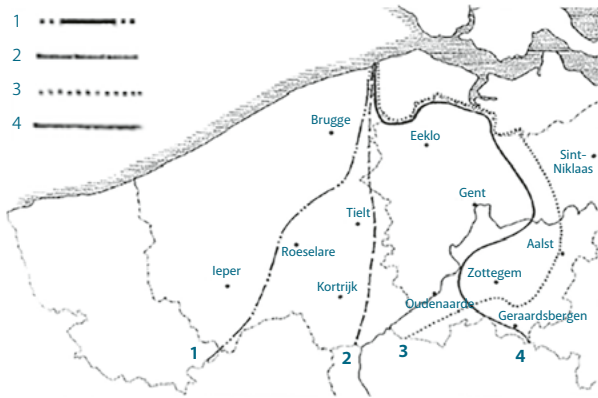
een diepe, noord-zuid gerichte bres werd geslagen in het Vlaamse dialectlandschap, en de relatieve homogeniteit daarvan definitief verloren ging. Aan de oostkant van die kloof spreekt men verbrabantst Vlaams, het westen daarentegen bleek niet of nauwelijks vatbaar voor de Brabantse vernieuwingen. Vandaar dat het West-Vlaams met recht het "oude Vlaams" genoemd wordt.

WEST-VLAAMS CONSERVATISME VERSUS OOST-VLAAMSE VERNIEUWING

Een hele reeks klanken uit het gemeenschappelijke West-Germaanse taalerfgoed van zowat alle dialecten in het Nederlandse taalgebied werden in het 15^e-16^e-eeuwse Brabants door nieuwe varianten vervangen. Door het prestige van het toenmalige Brabant als economisch en cultureel toonaangevend gebied in de Nederlanden, ging men de Brabantse taal als het beschaafde dialect, "het beste Diets" beschouwen. Hierdoor begonnen de Brabantse nieuwigheden uit te stralen in verschillende richtingen, waaronder ook het oosten van het Graafschap Vlaanderen. Het westen bleek echter immuun voor de Brabantse mode en behield de oude varianten, zoals uit de onderstaande voorbeelden blijkt.

NEDERLANDS	WEST-VLAAMS	OOST-VLAAMS	BRABANTS
ijs schrijven	ies schrieven	èès schrèèven	èès / aais schrèève / schraaive
muis buiten	muus buuten	mūs būten	mūs / moois būte / booite
zeep steen	zeeëpe steeën	zieëp(e) stieën	zieëp stieën
brood oor	brooëd uoëre	bruuët uuër	bruuëd / brooëd uuër / oeër
gieten tien	gieëten tieëne	gieten tiene	gie:te / geete tie:n / teen

Voorbeelden van woorden en klanken die wijzigden onder invloed van de Brabantse mode. Het West-Vlaams bleef hier grotendeels van gevrijwaard. Uit Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove (2005). *West-Vlaams. Taal in stad en land. Tielt, Lannoo*.

Kaart 4. Terraslandschap van u-vormen voor AN o
Legende

	ten westen
1	mossel / mussel
2	zon / zonne
3	pop / puppe
4	wol / wulle

- **eu** (door Oudnederlandse rekking van korte u) of **u** voor Ndl. **oo** : *zeune* 'zoon' (Eng. *son*, uitspraak *sun*), *beuter / butter* 'boter' (Eng. *butter*), *neute* 'noot' (Eng. *nut*), *scheutel / schuttel* 'schotel' (Eng. *shuttle*), *bleuzen* 'blozen' (Eng. *blush*)
- **ie** voor Ndl. **uu** vóór -r: *diere* 'duur' (Eng. *dear*), *stieren* 'sturen' (Eng. *stear*), *vier* 'vuur' (Middelengels *fiere*)
- wegval van **h**- aan het woordbegin: *uus* 'huis', *eemel* 'hemel' (zelfde verschijnsel in de meeste Engelse dialecten)

Woordenschat

- *letter* 'weinig', Ndl. *luttel*, Eng. *little*
- *lat* (in *onderlat*, *neerlat* en *hanglat* 'afdak'), Eng. *lath* 'schuur'
- *finken* 'slaan met de staart (koeien)', Eng. *fling* 'gooien'
- *gabbe* 'snee, jaap', Eng. *gap* 'kloof'
- *elder* 'uier', Eng. dialect *elder*
- *puut* 'kikker', Oudengels *pute*
- *bul* 'stier' > 'ruw, onbeschaafd mens', Eng. *bull*
- *iefte* 'klimop', Eng. *ivy*
- *kankerbloem* 'klaproos', Eng. dialect *cancer rose*

Verbuiging en grammatica

- meervoud op -s van korte woorden, tegenover AN -en: *treins*, *mols*, *uis*, *darms*, *dweils*, *stiers*, *brils*. Het Engels heeft enkel -s-meervouden
- verkorte en onverbogen vorm e voor het onbepaalde lidwoord *een* (uitspraak

als *doffe e* in het Noord-West-Vlaams, als heldere *è* in de Westhoek): *e man*, *e vrouwe*, *e kind*, *tgov. Continentaal ne man*, *een vrouwe*, *een kind* (Engels eenheidslidwoord *a*)

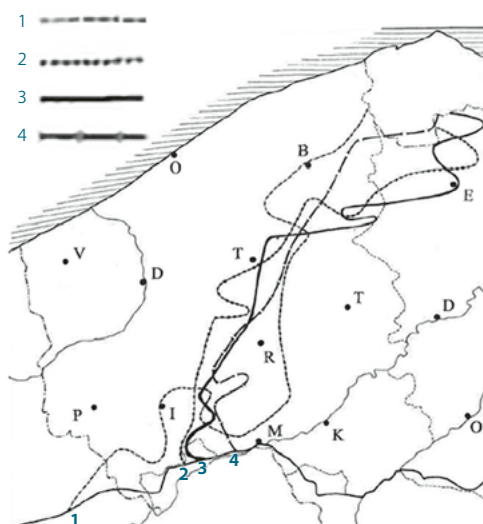
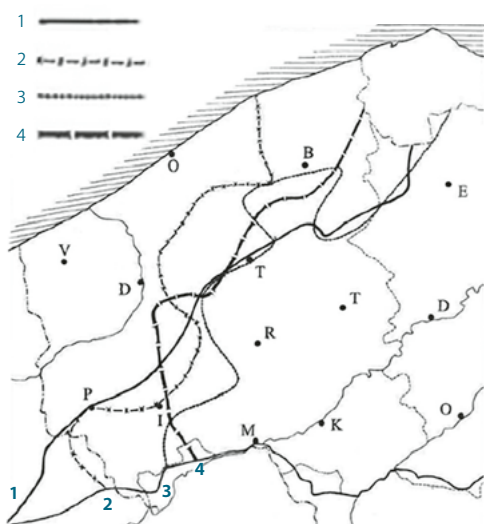
- komen i.p.v. worden als koppelwerkwoord: het *komt* rap donker, je gaat nog minister *komen* (Engels *become*)
- doen als vervangend hulpwerkwoord in korte replieken waarin men iemands bewering tegenspreekt of er zijn verwondering over uitdrukt, bv. A zegt: jij hebt dat venster gesloten; B ontkent dat met 'k en doen (Engels *I don't*); A beweert: Maria komt niet vandaag; B spreekt dit tegen met *Ze doet! Ja ze doet!* (Engels *Oh yes she does*); A zegt: ik ga verhuizen. B vraagt verwonderd: *doe je?* (Engels *do you?*)
- *teure!* als aansporend werkwoord, samenkoppeling van het tussenwerpsel *toe* met de gebiedende wijs van een sinds lang verdwenen werkwoord *hurren*, hetzelfde als Engels *hurry*, met betekenis 'zich haasten'. Bv. *Teure zere achter een brood!* 'ga vlug om een brood!'

EIGEN KUST-WEST-VLAAMS TAALGOED

Tot dusver kwamen geen taalkenmerken aan de orde die uitsluitend in het Kust-West-Vlaams verspreid zijn en deze dialectregio als geheel profileren tegenover de rest van het West-Vlaams. Het conservatieve klanksysteem

geldt voor alle West-Vlaamse dialecten en ook de Noordzeegermaanse relictten zijn geen Kust-West-Vlaamse exclusiviteit: ondanks de eeuwenlange verdringing naar de westelijke rand, houden sommige ervan nog altijd stand in oostelijker regionen. Toch wordt de ruim verspreide opvatting van het Kust-West-Vlaams als een apart taaltje door feiten bevestigd. De taal van de kust en de Westhoek bezit wel degelijk een aantal exclusieve verschijnselen. Het gaat om vernieuwingen die waarschijnlijk hun oorsprong vinden in het laatmiddeleeuwse Brugs en die zich hebben doorgezet over het noorden en het westen van West-Vlaanderen, maar geen ingang vonden in het zuidoosten. In aantal blijven die innovaties beperkt, maar ze vallen de waarnemer meteen op door hun frequentie in het taalgebruik. Hier een lijstje van deze verschijnselen.

- andere uitspraak van de scherplange oo in sommige woorden: *boom* en *koopn* *tgov. Continentaal booem* en *koøpn*. Hier heeft het zuidoosten de oorspronkelijke, op de etymologie gebaseerde toestand bewaard. De klank in kwestie stamt van een Germaanse tweeklank *au* (zoals in Germaans *bauma*, Duits *baum*), en is in het Continentaal West-Vlaams een tweeklank gebleven. In het Kust-West-Vlaams kwam een ander systeem in gebruik: de uitspraak als tweeklank of als éénklank hing niet langer af van de Germaanse achtergrond, maar van de medeklinker die erop volgt. Als dat een dentaal is, nl. een klank die gearticuleerd wordt met de tong tegen de tanden of de tandkassen, dan is de oo daar een tweeklank; voor niet-dentalen is het een éénklank, bv. Kust-West-Vlaams *boom*, *ooge* en *loopn* *tgov. Continentaal booem*, *ooøge* en *looøpn*
- vervanging van het oude verkleinachtervoegsel -ke door vormen met -j- : Kust-West-Vlaams *vischtje*, *mandetje*, *zak(s)tje* *tgov. Continentaal viske*, *mandeke*, *zakske*

Kaart 5 (links) en 6 (rechts)
Kust-West-Vlaams versus
Continentaal West-Vlaams.

Legende kaart 5

	ten westen	ten oosten
1	<i>ga(r)s</i>	<i>a</i> / <i>e</i>
2	<i>maken</i>	<i>aa</i> / <i>òò</i>
3	<i>water</i>	<i>òò</i> / <i>òòø</i>
4	<i>boom</i>	<i>oo</i> / <i>ooø</i>

Legende kaart 6

	ten westen	ten oosten
1	<i>moe</i>	<i>oeø</i> / <i>oe</i>
2	<i>ik doe</i>	<i>ik doen</i> / <i>ik doe</i>
3	<i>ik ben</i>	<i>ik zijn</i> / <i>ik ben</i>
4	<i>boompje</i>	<i>-tje</i> / <i>-ke</i>

- gebruik van het persoonlijk voornaamwoord je voor het onderwerp aan het zinsbegin: Kust-West-Vlaams *je komt* tgvov. Continentaal *ge komt*
- gebruik van de meervoudsvorm van werkwoorden in de 1^e persoon enkelvoud: Kust-West-Vlaams *ik zijn, ik weeth, ik roepn* tgvov. Continentaal *ik ben(ne), ik weete, ik roepe*.

De geografische verdeling van een aantal van die vormen is te zien op de kaartjes 5 en 6. Die bevatten ook nog twee Kust-West-Vlaamse conservatismen:

- behoud van de heldere West-Germaanse lange aa in woorden als *maken, vragen, slapen*. In alle andere Vlaamse dialecten is die klank verdonkerd tot òò
- behoud van de Middelnederlandse korte a voor -rs: Kust-West-Vlaams *gas 'gras', vas* tgvov. Continentaal *gès, vès*

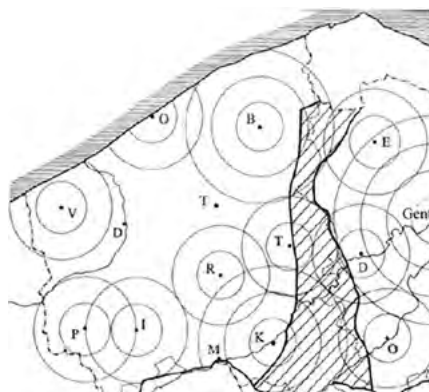
OORSPRONG EN VERSPREIDING VAN TAALVERNIEUWINGEN

Ongetwijfeld zullen alerte lezers zich afvragen hoe en waar taalvernieuwingen, zoals die in het middeleeuwse Brugs en in het Bourgondische Brabants, hun oorsprong vinden, en hoe ze over een groot gebied verspreid raken.

In de regel worden zulke nieuwigheden bedacht door de elites in de steden, die zich immers in hun taalgebruik willen onderscheiden van de lagere sociale klassen. De gewone man kijkt op naar de hogere kringen en imiteert hun taalgebruik, tot op de duur de hele stadsbevolking de innovaties heeft geadopteerd. De verdere verspreiding daarvan gebeurt op twee manieren. In de eerste plaats springt modieus taalgebruik gemakkelijk over van de ene stad naar andere steden in de omgeving of verderaf. Ten tweede worden de vernieuwingen ook opgepikt door de plattelandsbevolking, die naar de stad komt voor de markt en andere diensten. Je kunt het zo stellen, dat elk stad, groot of klein, het centrum vormt van zijn eigen taalrijk(je), dat zich uitstrekt over de dorpen waarvan de bewoners geregeld met stedelingen in contact komen, op de markt of bij andere gelegenheden. Zo krijgen nieuwigheden uit de stadstaal de kans om zich ook over het platteland te verspreiden.

Via dit mechanisme kunnen we de huidige positie van de grenstrook tussen West- en Oost-Vlaams verklaren. Op kaart 7 staan de invloedssferen van een aantal Vlaamse

steden weergegeven met concentrische cirkels. Elke grotere cirkel bakent een gebied af van 5 km buiten de kleinere. Het kaartbeeld laat mooi zien dat de breuk in het Vlaamse dialectlandschap tot stand is gekomen daar waar de invloedssferen of "rijkjes" van de vernieuwingsgezinde Oost-Vlaamse steden Gent, Eeklo, Deinze en Oudenaarde overlappen met die van de behoudsgezinde centra Brugge, Tielt en Kortrijk, die zoals gezegd wars waren van de uit Brabant overgewaaiden nieuwlichterij.

Kaart 7. Dialectgrens WV-OV en stedelijke invloedssferen. Uit Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove (2005). *West-Vlaams. Taal in stad en land. Tielt, Lannoo*.

Sommige stedelijke taalvernieuwingen raken verspreid over een groot gebied, van andere blijft het succes veel beperkter. Dat geldt bij voorbeeld voor de verandering van de zogenaamde scherplange ee van *been, zeep en kleed*. In het West-Vlaams klinkt die haast overall als een tweeklank ee, maar in enkele steden is het een lange éénklank èè: *bèèn, zèèpe, klèèd*. Vaak wordt gedacht dat dit een exclusief Oostends verschijnsel is, maar het behoort net zo goed tot het oude Brugs en het oude lepers. Ook in Nieuwpoort komt het voor, maar dan enkel in visserskringen. Ongetwijfeld moet de oorsprong ervan gezocht worden in het middeleeuwse Brugge, destijds een ware haard van taalvernieuwing, vervolgens werd het overgenomen in die andere West-Vlaamse wereldstad, leper, en kwam het ook in Oostende terecht. De landelijke omgeving van die steden accepteerde die innovatie niet; de uitstraling ervan naar een drietal dorpen palend aan Oostende is van jongere datum. In Nieuwpoort is het verschijnsel waarschijnlijk uit het Oostends overgenomen in visserskringen. Ten slotte zijn in de grote steden nieuwigheden in zwang gekomen die nooit buiten de stadspoorten zijn geraakt. In het

Brugs en het Gents bij voorbeeld zijn ze zo talrijk, dat die stadstalen in de dialectkunde terecht "taaleilanden" worden genoemd.

TOT BESLUIT

Met deze bijdrage in het allerlaatste nummer van De Grote Rede hopen wij onze lezers enig inzicht te hebben verschaft in de geschiedenis van het Vlaamse dialectlandschap en de plaats daarin van het Kust-West-Vlaams. Dat laatste dankt zijn eigen profiel ten dele aan de nadrukkelijker aanwezigheid van oeroude Noordzeegermaanse verschijnselen uit de tijd van de Germaanse volksverhuizingen, maar vooral aan een reeks opvallende taalvernieuwingen die sinds de late middeleeuwen vanuit de metropool Brugge over het noorden en het westen van de huidige provincie uitzwermden. Toch lijkt het Kust-West-Vlaams opmerkelijk goed op het continentale dialect, doordat tal van middeleeuwse kenmerken in heel West-Vlaanderen ongewijzigd zijn gebleven. Dit in tegenstelling tot in het oostelijke deel van het voormalige Graafschap Vlaanderen, dat door een golf van Brabantse eigenaardigheden overspoeld werd, waardoor de eenheid van het oude Vlaams voorgoed verloren ging.

NAWOORD

Nu het doek valt over De Grote Rede, betekent dat meteen ook het einde van het Zeewoordenteam, een interdisciplinair gezelschap, dat op even gezellige als leerzame bijeenkomsten zijn expertise samenlegde om tot aanvaardbare en onderbouwde verklaringen te komen van maritieme termen en zeetoponiemen. Met enige trots vernamen we dat onze bijdragen waardering genoten: uit een lezersbevraging bleek dat de Zeewoordenrubriek één van de populairste was van het tijdschrift. Na een kwarteeuw lang telkens weer present te hebben getekend in De Grote Rede, groeten we onze lezers hartelijk ten afscheid.

BRONNEN

- Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove (2005). *West-Vlaams. Taal in stad en land*. Tielt, Lannoo.
- *Plantennamen in de Nederlandse Dialecten (PLAND)*. Databank van het Meertens Instituut Amsterdam www.meertens.knaw.nl/pland/ (Kaart 6 'grote klapproos')
- Frings, Th. (1944). *Die Stellung der Niederlande im Aufbau des Germanischen*. Halle. (Kaart 3 'put' en Kaart 4 'uier')

DAG VAN DE WETENSCHAP

We zijn bijna halverwege het Decennium van Oceanwetenschappen voor Duurzame Ontwikkeling van de Verenigde Naties. Gedurende tien jaar – en hopelijk ver daar voorbij – komen wetenschap, verwondering en daadkracht samen om de oceaan in de kijker te

plaatsen. Op de Dag van de Wetenschap op 23 november 2025 brengt het VLIZ die verschillende ingrediënten bij elkaar in het Marien Station Oostende. Onder de noemer 'Gen Sea' ontdek je hoe we vandaag bouwen aan de zee van morgen. De oceaan geeft ons voedsel, zuurstof, energie en kennis. Maar dat rijke, blauwe ecosysteem staat ook onder druk. Op de Dag van de Wetenschap delen zeewetenschappers, makers en doeners hun inzichten en oplossingen. En ook jouw inbreng is belangrijk! Plant mee helmgras als kustbeschermende maatregel, dompel je onder in het zeebelevingslab, maak

je eigen plasticvrije cosmetica, woon een lezing of filmvoorstelling bij of ga aan boord van het onderzoeksschip Simon Stevin. Voor ieder wat wils!

IN DE BRANDING

© Jan Seys (VLIZ)

NOOIT GEZIENE AANTALLEN ZEEPADDENSTOELN AANGESPOELD

Het najaar heeft traditiegetrouw nogal wat kwalen in petto. De zeepaddenstoel – een bolhoedvormige, veelal felblauwe kwal, gelukkig voor de mens onschuldig – spoelt dan in behoorlijke aantallen aan op onze stranden. Ze vallen erg op, niet in het minst omdat deze soort gemakkelijk dertig centimeter groot kan worden. Dat was deze herfst niet anders. Al waren de aantallen in het weekend van 4-5 oktober wel uitzonderlijk hoog! Steekproeftellingen door de burgerwetenschappers van SeaWatch-B aan zee toonden dat het voor de volledige kustlijn om 50.000 tot wel 100.000 gestrande kwalen ging. Allen ten dode opgeschreven eens op het strand geworpen.

Jan Seys

© Westtour

KUSTKIEKJES (Grote Rede 60)

Het antwoord op de vraag welke bekende Oostendenaar begraven ligt naast de afgebeelde kerk, was niet echt moeilijk. Zeker niet kort na het Ensorjaar 2024, een jaar waarin de Oostendse kunstschilder alom gevierd en herinnerd werd naar aanleiding van zijn dood vijfenzeventig jaar eerder. James Ensor (1860-1949), jawel, hij ligt hier begraven, naast het pittoreske Duinenkerkje in Mariakerke, vlakbij zijn grote liefde, de zee.

Jan Seys

Ontdek een zee van kennis

www.testerep-magazine.be

Surf naar hét
online magazine
over de zee

Lees alles
over zee-
wetenschap

Abonneer je
gratis en blijf
op de hoogte

© https://stock.adobe.com

Colofon

'De Grote Rede' is een gratis informatieblad uitgegeven door het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ; www.vliz.be). Dit boeiende tijdschrift wordt samengesteld met de hulp van een zelf schrijvende redactie van maritieme professionals die zetelen ten persoonlijke titel. Noch de redactie, noch het VLIZ zijn verantwoordelijk voor standpunten vertolkt door derden. Overname van artikelen is toegelaten mits bronvermelding.

Interesse?

Gratis abonneren kan via www.vliz.be/groterede/inschrijven of telefonisch.

Verantwoordelijke uitgever

Jan Mees (VLIZ), Jacobsenstraat 1, B-8400 Oostende, België

Coördinatie en eindredactie

Jan Seys, Nancy Fockedeey, Bart De Smet (VLIZ), 059/33.60.00, jan.seys@vliz.be

Redactieleden

Gert Coone, Binke D'Haese, Maxime Depoorter, Bart De Smet, Ine Demerre, Nancy Fockedeey, Lotte Janssens, Dominique Jauquet, Francis Kerckhof, Thomas Lanssens, Tine Missiaen, Hans Pirlet, Ruth Pirlet, Sam Provoost, Karen Rappé, Frederik Rogiers, Marc Ryckaert, Jan Seys

Zeewoordenteam

Roland Desnerck, Magda Devos, Nancy Fockedeey, Jan Seys, Johan Termote, Dries Tys, Carlos Van Cauwenberghe, Fons Verheyde

Met medewerking van

André Bergen, Wouter Faveyts, Francisco Hernandez, Hannah Van Nieuwenhuysse, Bart Vanhoorne, Stijn Vermaere, Arnout Zwaenepoel

Vormgeving

Bredero Graphics, Melle

Foto's en grafieken

Arnout Zwaenepoel, Eddo Hartmann, EMODnet, Ethic Ocean, Frings, Th., Greet Velghe, Hover-Cam in opdracht van Agentschap voor Natuur en Bos, ILVO, INBO en WWI in opdracht van Agentschap voor Natuur en Bos, Jan Seys, Jente Boone, Magda Devos en Reinhild Vandekerckhove, Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw, Nick Decombel, Shutterstock, VLIZ, Westtoer, Wouter Faveyts, www.ioc-sealevelmonitoring.org

Drukkerij

Lowyck drukkerij
Gedrukt op maco halfmat 115 g (FSC Mix credit)
in een oplage van 9.500 ex

Algemene informatie

VLIZ vzw
Jacobsenstraat 1, B-8400 Oostende
Tel.: 059 33 60 00
e-mail: info@vliz.be
www.vliz.be
ISSN 1376-926X
CC-BY-xxxx

www.vliz.be

Vlaanderen
verbeelding werkt

west-vlaanderen
de geëven provincie